

Iedzīvotāju iespējas iesaistīties lēmumu pieņemšanā Rīgā

Pētījuma autores:

Līga Stafecka, "Providus" vadošā pētniece

Agnese Frīdenberga, "Providus" vadošā pētniece

Sintija Tarasova-Dubkeviča, "Providus" pētniece

Federālā Ārlietu ministrija

Rīga, 2021

Informācija par pētījumu

Publikāciju sagatavoja:
Sabiedriskās politikas centrs "Providus"
Alberta iela 13, 6. stāvs
Rīga, LV-1010
+371 6 703 9252
info@providus

Bezmaksas lejupielāde: www.providus.lv

Šo publikāciju atbalsta Vācijas vēstniecība Latvijā projekta "Engaging municipalities III: Engaging Riga" ("Iesaistošas pašvaldības III: iesaistoša Rīga") ietvaros.

Par publikācijas saturu atbild biedrība "Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS"

Satura rādītājs

Par pētījumu	4
Pētījuma metodes	4
Pateicība	4
Ievads	5
Galvenie secinājumi	6
Saistošo noteikumu izstrāde	6
Konsultatīvās institūcijas	6
Iedzīvotāju vajadzību apzināšana - apkaimes.....	7
1. Sabiedrības līdzdalība saistošo noteikumu izstrādē.....	8
Priekšlikumi sabiedrības iesaistei saistošo noteikumu izstrādē.....	12
2. Institucionālie mehānismi konsultācijām ar sabiedrību.....	14
2.1. Konsultatīvās padomes Rīgas pašvaldībā	15
Priekšlikumi uzlabojumiem konsultatīvo padomju darbā	17
2.2. Konsultatīvās komisijas	18
Priekšlikumi uzlabojumiem konsultatīvo komisiju darbam sabiedrības līdzdalības jomā.....	19
2.3. Darba grupas.....	21
3. Citi iedzīvotāju iesaistes instrumenti.....	22
3.1. Pilsētas apkaimju aktivizēšanās.....	22
Priekšlikumi uzlabojumiem iedzīvotāju interešu pārstāvības stiprināšanā.....	25
3.2. Apkaimju koordinātoru institūcija.....	25
3.3. Līdzdalības budžets	27
Priekšlikumi uzlabojumiem līdzdalības budžeta īstenošanā.....	28

Par pētījumu

Domnīcas "Providus" veiktais pētījums tapis ar Vācijas vēstniecības Latvijā finansiālu atbalstu 2021. gadā īstenotā projekta "Iesaistošas pašvaldības III: iesaistoša Rīga" ietvaros¹. Domnīca analizē sabiedrības līdzdalības procesus Latvijas pašvaldībās jau trešo gadu. 2019. gada pētījums "Pārskats par iedzīvotāju iesaistes piemēriem Latvijas pašvaldībās" bija veltīts sekmīgu un inovatīvu sabiedrības līdzdalības piemēru apzināšanai², savukārt 2020. gada pētījumā "Sabiedrības līdzdalība pašvaldību attīstības plānošanas dokumentu izstrādē: Latvijas pašvaldību prakses izvērtējums" analizēta pašvaldību pieredze attīstības plānošanas dokumentu izstrādē, vērtējot, cik lielā mērā un kā šajā procesā tiek iesaistīti pašvaldības iedzīvotāji un nevalstiskās organizācijas (NVO)³. 2021. gadā galvenā uzmanība tika veltīta galvaspilsētas pašvaldībai – Rīgai, kas tās mēroga dēļ iepriekšējos pētījumos palikusi ārpus pētāmo pašvaldību loka.

Pētījuma mērķis ir apzināt sabiedrības līdzdalības institucionalizētos mehānismus Rīgas valsts-pilsētas pašvaldībā, izvērtēt to darbību, kā arī veicināt iedzīvotāju iespējas nākotnē.

Pētījuma metodes

Pētījuma secinājumu pamatā ir dati, kas iegūti gan ar kvalitatīvām, gan kvantitatīvām metodēm, kā arī dokumentu un normatīvo aktu padziļinātu analīzi, kā arī citu materiālu kā konsultatīvo iestāžu darbības protokolu, domes sēžu materiālu, saistošo noteikumu paskaidrojuma rakstu un komiteju sēžu protokolu analīzi.

Pētījumā izmantoti kvantitatīvie dati, kas iegūti no: pētījumu centra "SKDS" aptaujas, kas reprezentē Rīgas iedzīvotāju viedokli un kas tika veikta 2021. gada jūlijā un augustā; domnīcas "Providus" veiktās Rīgas pašvaldības administrācijas darbinieku aptaujas; domnīcas "Providus" veiktās Rīgas domes (RD) deputātu aptaujas (abas – Google veidlapu platformā).

Pētījumā iegūti kvalitatīvie dati no fokusgrupām un intervijām ar: dažādu pašvaldības pārvaldes līmeņu amatpersonām: RD deputātiem: Kasparu Spundi ("Jaunā Vienotība"), Selīnu Vancāni ("Progresīvie"), Viesturu Kleinbergu ("Progresīvie"), Uģi Rotbergu ("Jaunā Vienotība"), Juri Radzeviču ("Gods kalpot Rīgai"). Pētījumā veiktas fokusgrupas vai intervijas ar RD Labklājības, RD Mājokļu un vides

un RD Satiksmes departamenta, kā arī Apkaimju iedzīvotāju centra darbiniekiem. Pētījumā īstenota fokusgrupa ar Rīgas apkaimju koordinatoriem, kā arī individuālas intervijas ar nevalstisko organizāciju pārstāvjiem: Māri Jansonu (Rīgas Apkaimju alianse), Māri Jonovu (biedrība "Drošas ielas"), Ivaru Balodi (apvienība "Apeiron"), Didzi Melķi ("Manabalss.lv"), Paoli Saloranta (Paoli Saloranta) (Helsinki pašvaldība).

Pateicība

Pateicamies par atsaucību visiem intervētajiem. Īpašu pateicību par sniegto atbalstu projekta īstenošanā, kā arī pētījuma veikšanā vēlamies izteikt Ilonai Stalidzānei, Rasmusam Filipam Gekam un Evijai Celmai.

- 1 Projekta mērķis ir stiprināt iedzīvotāju iesaisti Rīgas valsts-pilsētas pašvaldībā un veicināt iedzīvotāju vajadzībām atsaucīgu un iekļaujošu lēmumu pieņemšanas procesu, aktivizējot vietējo demokrātiju galvaspilsētā.
- 2 Pārskats par iedzīvotāju iesaistes piemēriem Latvijas pašvaldībās pieejams domnīcas Providus tīmekļvietnē: https://providus.lv/article_files/3607/original/Parskats_par_iedzivotaju_iesaisti_LV.pdf?1572427163
- 3 Pētījums pieejams domnīcas Providus tīmekļvietnē: <https://providus.lv/raksti/petijums-sabiedribas-lidzdaliba-pasvaldibu-attistibas-planosanas-dokumenta-izstrade-latvijas-pasvaldibu-prakses-izvertejums/>

Ievads

Pašvaldības ir vietējās demokrātijas, kurās ir svarīga iedzīvotāju aktīva dalība lēmumu pieņemšanā, jo īpaši risinot jautājumus, kas viņiem šķiet svarīgi un kuros pašvaldība atbalsta iedzīvotāju pašu gatavību iesaistīties vairāk – ar brīvprātīgo darbu apkaimēs vai dalību kādā pašvaldības darba grupā. Sabiedrības līdzdalība ir ļoti nozīmīga, lai iedzīvotāji cienītu pašvaldības lēmumus un uzticētos pašvaldības iestādēm. Dažādi institucionālie mehānismi, piemēram, publiskās apspriešanas, konsultatīvās padomes, darba grupas, līdzdalības budžets, diskusijas ar iespēju vienoties par risinājumu, ir veids, kā nodrošināt iedzīvotājiem iespēju izteikt savu viedokli pašvaldībai. Tāpat iedzīvotāji regulāri saskaras ar pašvaldību dažādu tās pakalpojumu saņemšanā, un pašvaldībai ir būtiski pārlicināties, ka tās sniegtie pakalpojumi atbilst iedzīvotāju vajadzībām un sniedz gaidīto rezultātu. To var izdarīt tikai, pajautājot pašiem iedzīvotājiem jeb pakalpojumu saņēmējiem. Ne vienmēr saņemtie viedokļi rada nozīmīgas pārmaiņas vai piedāvā pašvaldībai gatavu problēmas risinājumu, taču ir svarīgi, ka pašvaldība šos viedokļus apzina, ieklausās un iespēju robežās ņem vērā.

Rīgas mērogs rada pašvaldībai lielu izaicinājumu sabiedrības līdzdalības nodrošināšanā. Rīga aizņem aptuveni 304 km² lielu teritoriju ar vairāk nekā 615 tūkstošiem iedzīvotāju, kuri dzīvo dažādās pilsētas daļās. Katrai apkaimei ir atšķirīga sociālā situācija, iedzīvotāju mobilitāte, pieeja dažādiem valsts vai pašvaldības pakalpojumiem, ekonomiskā aktivitāte, iedzīvotāju blīvums un daudzi citi parametri, kas ietekmē arī vietējās teritorijas attīstības vajadzības. Salīdzinājumam: vienā no lielākajām pilsētas apkaimēm – Purvciemā – dzīvo vairāk iedzīvotāju (aptuveni 62 tūkst.) nekā lielākajā daļā Latvijas valstspilsētu, piemēram, Jelgavā dzīvo 55 tūkstoši, bet Jūrmalā – aptuveni 50 tūkstoši iedzīvotāju. Lielajām pilsētām jāatrod veids, kā vienmērīgi attīstīt pilsētas teritoriju un iesaistīt šajā procesā iedzīvotājus.

Pētījums tapis laikā, kad jaunievēlētā Rīgas dome bija nostrādājusi vienu gadu, un šīs pārmaiņas ir ietekmējušas arī sabiedrības līdzdalības iespējas pašvaldībā. 2020. gada Rīgas domes ārkārtas vēlēšanās ilggadējo varas partiju tandemu – partiju "Saskaņa" un "Gods kalpot Rīgai" – pēc aptuveni 10 gadiem nomainīja četru frakciju koalīcija⁴ ar Mārtiņu Staķi ("Par!") kā Rīgas mēru, atstājot abas ilggadējās varas partijas opozīcijā

un paužot apņēmību pilsētas pārvaldībā ieviest nozīmīgus uzlabojumus, lai padarītu to "par moderni pārvaldītu un iedzīvotāju vajadzībām pretimnākošu pilsētu"⁵. Savukārt daļa ievēlēto deputātu pirms ievēlēšanas kļuva publiski atpazīstami, pateicoties pilsoniskajai aktivitātei apkaimēs.

Šā pētījuma galvenais mērķis ir sabiedrības līdzdalības mehānismu izvērtēšana pašvaldības ikdienas lēmumu pieņemšanas procesā, analizējot dažādos institucionālos mehānismus – gan konsultatīvajās padomēs vai komisijās, gan konsultāciju praksi pašvaldības saistošo noteikumu izstrādē. Pētījumā netika analizēta iedzīvotāju dalība pilsētas attīstības plānošanas dokumentu izstrādē, jo vairāki tika izstrādāti pētījuma sagatavošanas laikā un iedzīvotāju iesaiste šajā procesā ir salīdzinoši detalizēti regulēta, proti, pašvaldības atbildīgajām iestādēm ir pienākums rīkot konsultācijas ar iedzīvotājiem vismaz publisko apspriešanu ietvaros.

Pamatojoties uz dažādu datu padziļinātu analīzi un institucionālo mehānismu darbības izvērtēšanu, vairāk nekā 20 dažādu pārvaldes līmeņu amatpersonu un nevalstisko organizāciju aktīvistu intervijām, fokusgrupām, pētījums tika organizēts trīs daļās. Vispirms tika izvērtēts saistošo noteikumu izstrādes process, kā arī konsultācijas ar dažādām mērķgrupām tajā, tam sekoja konsultatīvo padomju un citu līdzdalībai paredzēto iestāžu darbības analīze. Visbeidzot, trešajā daļā aplūkotas tādas dažas salīdzinoši jaunas tendences Rīgā, kas ir cieši saistītas ar iedzīvotāju iesaistes stiprināšanu Rīgas pašvaldības darbā. Izvērtējot regulējumu un praksi, katrā pētījuma sadaļā ir pievienoti priekšlikumi, kas varētu uzlabot sabiedrības līdzdalības procesus nākotnē.

Pētījumā ietverti vairāki iestarpinājumi – padomu apkopojums par dažādām situācijām, kurās iedzīvotāju iesaiste ir svarīga papildus formālajai lēmumu pieņemšanas gaitai, kad to pieprasa paši iedzīvotāji (kolektīvie iesniegumi) vai risināmais jautājums (vērienīgi pašvaldības projekti), vai kad pašvaldībai ir iespēja iesaistīties kāda projekta īstenošanā, kur var savlaikus ieplānot arī darbu ar sabiedrības mērķgrupām.

4 Koalīcijā kopumā pārstāvētas 7 politiskās partijas, no kurām vairākas 2020. gada vēlēšanās veidoja kopīgus vēlēšanu sarakstus.

5 M. Staķa uzruna preses konferencē pēc nostrādātājām 100 dienām. Pieejama: <https://www.riga.lv/lv/jaunums/m-stakis-riga-klust-par-moderni-parvalditu-un-iedzivotajiem-pretimnakosu-pilsetu> [Pēdējo reizi skatīts 30.09.2021.]

Galvenie secinājumi

Pētījuma uzmanības centrā ir iedzīvotāju iesaiste pašvaldības lēmumu pieņemšanas procesos, tādēļ tika analizēti visi izveidotie institucionālie mehānismi, ar ko pašvaldība iesaista aktīvistos, nevalstiskās organizācijas (biedrības un nodibinājumus), lai konsultētos par pašvaldībai nozīmīgiem jautājumiem un uzklautu sabiedrības vajadzības. Tika analizētas konsultatīvās iestādes (komisijas, padomes, darba grupas), kā arī pašvaldības saistošo noteikumu izstrāde un konsultācijas ar sabiedrību šajā procesā.

Pētījums tapis pārejas posmā, kad aptuveni gadu strādājusi jaunievēlētā Rīgas dome. Pārejas posmā parasti notiek dažādas institucionālas pārmaiņas, kas šobrīd vērojamas arī Rīgas pašvaldībā, un šā pētījuma kontekstā jaunievēlētā pašvaldības vadība ir paudusi apņēmību tās darbā vairāk iesaistīt sabiedrību, veicot arī pirmās darbības šajā virzienā, piemēram, dažādas jaunas konsultāciju iespējas, kuru sekmīgai īstenošanai vēl nepieciešama pielāgošanās gan pašvaldības pārvaldes jeb administratīvajā līmenī, gan arī politiskajā līmenī.

Nepieciešamību pievērst sistēmisku pieeju iedzīvotāju lielāki iesaistei Rīgas valstspilsētas darbā apliecina arī sabiedriskās domas aptaujas dati ("SKDS"), kuros 67% aptaujāto rīdzinieku vēlētos, lai Rīgas dome biežāk noskaidrotu viņu viedokli, savukārt tikai 35% uzskata, ka Rīgas pašvaldība ieklausīsies viņu viedoklī, kamēr 60% tam netic⁶.

Saistošo noteikumu izstrāde

Saistošo noteikumu izstrādes process attiecībā uz iedzīvotāju, mērķgrupu iesaisti pēdējā gadā nav piedzīvojis īpašas pārmaiņas. Apzinot saistošo noteikumu izstrādes un apspriešanas gaitu, varēja identificēt ne vien vajadzību pēc sabiedrības iesaistes, bet arī nepieciešamību uzlabot lēmumu pieņemšanas procesu. Nozīmīgākās problēmas:

1. pašvaldības normatīvo aktu izstrādē nav ieviesta prakse kā neatņemamu procesa daļu iekļaut konsultācijas ar iedzīvotājiem, nozares NVO vai ārējiem ekspertiem, piemēram, kad saistošie noteikumi skar plašu iedzīvotāju loku vai paredz nozīmīgas izmaiņas un jauninājumus noteiktām sabiedrības grupām;

2. trūkst "iekšējās kontroles" mehānisma, kad pašvaldības pārvaldes līmenī atbildīgie darbinieki vai turpmāk noteikumu projekta izskatīšanas procesā iesaistītie deputāti pārliecinātos, ka 1. punktā uzskaitītajos gadījumos pašvaldība ir veikusi konsultācijas.

Lai arī atsevišķos gadījumos konsultācijas mēdz notikt, tā nav neatņemama lēmumprojektu vai saistošo noteikumu projektu izstrādes procesa daļa. Politikā komiteju līmenī sagaida, ka to izskatīšanā nonākušie projekti, ja saturs to nosaka, ir pietiekami plaši apspriesti ar iesaistītajām pusēm, tostarp sabiedrību un ekspertiem, taču projektu paskaidrojuma raksti liecina, ka konsultācijas galvenokārt nenotiek. Taču, arī pamanot šādas nepilnības politiskā līmenī, piemēram skatot projektu komitejās, iesaistītās puses uz tām netiek aicinātas. Dažkārt tās piesakās pašas, bet to nevar uzskatīt par labu lēmumu pieņemšanas procesu, proti, tādu, kurā ir izvērtēta projekta plašāka ietekme (uz ekonomiku, vidi, drošību u. tml.), tostarp uz sabiedrību. Deputāti par izstrādāto projektu kvalitāti galvenokārt pārliecinās komiteju sēdēs, cik to pieļauj sēdes darba kārtība un ja viņiem ir vēlme iedziļināties. Būtu svarīgi, ka lēmumu projektu izstrādē ir vairāk kvalitātes "drošinātāju", proti, ka, saņemot izskatīšanai sagatavotos projektus, tiem ir veikts gan ietekmes izvērtējums, gan arī gūta pārliecība, ka izvēlētais risinājums ir labākais no visiem iespējamajiem. Pašvaldībai būtu lietderīgi izveidot vadlīnijas par lēmumu vai saistošo noteikumu projektu izstrādes paraugpraksi, galvenajiem principiem, tostarp, kā izvērtēt, vai nepieciešams konsultēties ar mērķgrupām, iesaistītajām pusēm, kā arī atgādināt par iespējām, kuras pašvaldībās jau pastāv – dažādiem konsultatīvajiem mehānismiem.

Konsultatīvās institūcijas

Pašvaldībā jau iepriekš bija izveidoti dažādi konsultatīvi mehānismi, kuru darbība turpinās arī šobrīd: konsultācijām ar nevalstiskajām organizācijām darbojas divas konsultatīvās padomes – viena ir paredzēta sabiedrības integrācijas jautājumiem, otra – personu ar invaliditāti jautājumiem. Pēdējā gada laikā pašvaldībā izveidota jauna konsultatīva padome – Rīgas domes un nevalstisko organizāciju parakstītā sadarbības memoranda īstenošanas padome (turpmāk – "Memoranda padome"), kurā pašvaldība turpmāk konsultēsies ar dažādu nozaru NVO. Izveides procesā ir konsultatīvās komisijas izveide darbam ar jaunatni. Papildus

6 "SKDS" no 29.07.2021. līdz 11.08.2021. veiktā Rīgas iedzīvotāju aptauja "Rīgas iedzīvotāju uzskati par aktuālajiem jautājumiem pašvaldībā"; aptaujāti 804 rīdzinieki.

konsultatīvām padomēm, darbojas arī citas izveidotas komisijas, darba grupas dažādos pārvaldes līmeņos, kas izveidotas domes pastāvīgo komiteju vai departamentu līmenī, un to izveides pamatojums liecina, ka daļēji tās paredzētas konsultācijām ar sabiedrību. Šo dažādo institucionālo mehānismu darbības un regulējuma analīzes rezultātā tika identificētas vairākas problēmas, un turpmāk īsi apkopotas trīs nozīmīgākas:

1. pārskatāmības un vienotu darbības principu trūkums; trūkst informācijas, kādas ir institucionalizētās konsultāciju formas pašvaldībā un kā iedzīvotāji tajās var iesaistīties. Komisiju tīkls ir plašs, taču praksē nav daudz iespēju piedalīties;
2. esošo konsultatīvo padomju potenciāls būtu ievērojami lielāks, ja tiktu uzlabota to darbība;
3. jautājumu loks, kuros būtu nepieciešamas regulāras konsultācijas ar sabiedrību un ekspertiem, ir ievērojami plašāks nekā tikai divas nozares – integrācija un personu ar invaliditāti jautājumi. Viena no jomām, kur ir izteikti liela sabiedrības interese, bet nav šāda konsultatīva mehānisma, ir Rīgas sabiedriskā transporta un satiksmes drošības jautājumi.

Pašvaldībā vienlaikus visos pārvaldes līmeņos ir izveidotas dažādas institūcijas – konsultatīvās padomes, konsultatīvās komisijas, koordinējošās komisijas, darba grupas. Tās ir paredzētas dažādiem mērķiem, un to daļa, cita starpā, arī sabiedrības līdzdalības veicināšanai, taču šobrīd mērķis netiek sasniegts. To darbs publiski nav redzams, lai ieinteresētās puses vispār zinātu, ka šādas institūcijas ir izveidotas, ar kādiem jautājumiem tās strādā (darba kārtība), kā arī, vai iedzīvotāju pārstāvošās organizācijas, jomas entuziasti un eksperti tajās var piedalīties. Tādēļ ir likumsakarīgi, ka NVO nemaz tajās lielākoties nav pārstāvētas.

Pētījumā secināts, ka konsultatīvās padomes konsultatīvie mehānismi ir labs, taču neefektīvi izmantots instruments. Padomēm ir neliela ietekme, apspriesto jautājumu loks ir saistīts ar atsevišķu problēmu risināšanu vai vispārīgiem jautājumiem, nevis vērsts uz sistēmiskiem uzlabojumiem. Padomes tiek reti, un dažkārt tām ir grūtības papildīt darba kārtību, jo arī NVO partneri neizrāda lielu aktivitāti. Šīs padomes nav nonākušas citu pašvaldības institūciju darbinieku redzeslokā kā plat-

forma, kur būtu vērts apspriest starpnozaru jautājumus. Piemēram, Personu ar invaliditāti konsultatīvo padomi būtu lietderīgi izmantot ne tikai šauriem sociālās jomas jautājumiem, bet arī citās pašvaldības darbības jomās, piemēram, konsultācijās par mājokļu politiku, satiksmes organizēšanu pilsētā vai izglītības pakalpojumu nodrošināšanu. Līdzīgi arī Integrācijas lietu konsultatīvajā komisijā būtu lietderīgi apspriest ne vien jautājumus, kas saistīti ar sabiedriskās domas aptaujām par integrācijas jautājumiem, latviešu valodas mācību iespējām, bet arī citu nozaru jautājumus, piemēram, izglītības pakalpojumu kvalitāti, interešu izglītību, mājokļu politiku un daudzus citus. Arī NVO gatavība iesaistīties konsultatīvajos mehānismos būtu ievērojami lielāka, ja tās redzētu, ka šie mehānismi kalpo par abpusēji noderīgu platformu, kurā var risināt nozīmīgus jautājumus un panākt uzlabojumus.

Lai arī Memoranda padome nākotnē varētu būt starpnozaru jautājumu apspriešanas platforma, tā neaizstās nepieciešamās diskusijas attiecīgajās nozarēs. Pēdējā gadā Rīgā ieviestās pārmaiņās pilsētvidē skaidri parāda, ka šāda konsultatīva mehānisma trūkst satiksmes jomā – satiksmes organizēšanā, sabiedriskā transporta plānošanā, kas ļautu gan iegūt dažādu ekspertu un organizāciju viedokļus, gan arī panākt kompromisu starp dažādām grupām. Līdzīgi šādu konsultatīvo mehānismu būtu lietderīgi ieviest arī citu pašvaldības funkciju izpildē, piemēram, izglītības jomā, vai arī paplašināt sociālo grupu loku, ar kurām konsultējas RD Labklājības departaments, tostarp uzrunājot citas sociālās grupas, piemēram, daudz bērnu ģimenes, seniorus utt. Ir svarīgi iesaistīt konsultatīvajās grupās ne tikai atpazīstamus ekspertus un sabiedriskos aktīvistos, bet arī dažādu sociālo grupu, kas ir satiksmes dalībnieki, pārstāvjus, piemēram, seniorus, skolēnu vecākus un citus. Pētījumā tika secināts, ka iesaistīto organizāciju loks ir neliels. Paredzēts, ka plašāku jomu jautājums apspriedīs Memoranda padome, taču tā neaizstās vajadzību atsevišķus nozaru jautājumus apspriest detalizēti, pulcinot jomas ekspertus no pašvaldības un no nevalstiskā sektora.

Iedzīvotāju vajadzību

apzināšana – apkaimes

Šis Rīgas domes sasaukums ir nozīmīgi veicinājis apkaimju aktivizēšanos biedrībās un iedzīvotāju interešu pārstāvniecību, izveidojot Rīgas

apkaimju komisiju un finansējuma programmu apkaimju biedrību administratīvai stiprināšanai un biedru skaita kuplināšanai. Tāpat, reorganizējot pārvaldes struktūru, pašvaldība ieviesusi apkaimju koordinatorus, kuru pienākumi ir saistīti ar iedzīvotāju iesaistes veicināšanu, veidojot ciešāku saikni ar pašvaldību. 2019. gadā pašvaldība ieviesa līdzdalības budžeta konkursu, kas arī paplašina iedzīvotāju iespējas iesaistīties pašvaldības lēmumu pieņemšanā un uzņemties lielāku atbildību par pilsētas un attiecīgās apkaimes attīstību.

Ir panākti nozīmīgi uzlabojumi, lai stiprinātu pašu iedzīvotāju iespējas iesaistīties gan vietējās apkaimes uzlabošanā, gan arī plašāk pašvaldības lēmumu pieņemšanas procesos. Daži ieviestie atbalsta pasākumi varētu stiprināt apkaimju biedrību kapacitāti, kā arī veicināt ietekmi uz pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem, ja apkaimju biedrības ir gatavas tos izmantot. Tomēr ir svarīgi, lai, ievērojami veicinot apkaimju aktivitāti, sabiedrības līdzdalība netiktu sašaurināta līdz konsultācijām tikai ar apkaimju biedrībām. Būtu svarīgi, ka papildus apkaimju biedrībām, no kurām daudzas vēl pulcē salīdzinoši nelielu biedru skaitu, pašvaldība iesaistītu arī dažādu jomu nevalstiskās organizācijas un organizācijas, kas pārstāv dažādu mērķgrupu intereses.

Trešo gadu īstenojot līdzdalības budžeta projektu konkursu, Rīga ir uzkrājusi vislielāko pieredzi Latvijā. Katru gadu ir gūtas jaunas mācības, un šis iedzīvotāju iesaistes instruments ir katru gadu uzlabots un mobilizē apkaimju kustības vairāk iesaistīties savas apkaimes jautājumu risināšanā, kas ir viens no lielākajiem redzamajiem ieguvumiem pašvaldībai. Salīdzinoši gausi noris projektu īstenošanas posms, un līdz šim īstenoti vien divi projekti. Šogad pirmo reizi ar savām idejām varēja piedalīties ne vien apkaimju un citas biedrības, bet arī iedzīvotāji, kuri to diezgan aktīvi darīja. Tās ir nozīmīgas izmaiņas, lai veicinātu ne tikai biedrību, bet arī iedzīvotāju iesaisti. Vērojams, ka šim iesaistes instrumentam līdz šim trūcis "saimnieka" pašvaldībā, kas rūpētos gan par saziņu ar iedzīvotājiem – skaidrojot to, ko nozīmē līdzdalības budžets, kā arī, aicinot iedzīvotājus to izmantot, un turpmāk sniegt atbalstu ideju izstrādē, īstent uzraudzību pār projektu ieviešanu. Līdz šim tas bijis vairāk atkarīgs no atsevišķu aktīvistu un deputātu entuziasma, taču tas nav ilglaicīgs risinājums. Pēdējā gada laikā par "saimnieku" ir kļuvis Apkaimju iedzīvotāju centrs, kuram ciešā sadarbībā ar aktīvajām NVO un Rīgas domes Memoranda padomi būtu jāizvērtē konkursa

ieviešanas gaita un jārūpējas par iedzīvotāju iesaisti.

Lai arī Rīgā vērojami nozīmīgi uzlabojumi darbā ar sabiedrību, līdz šim galvaspilsētas pašvaldība atšķirībā no daudzām Eiropas lielajām pilsētām nav eksperimentējusi ar jaunām iedzīvotāju iesaistes formām, piemēram, diskusijām vai mērķtiecīgi rīkotām e-konsultācijām ar iedzīvotājiem, kas ļautu attālināti rosināt pilsētas iedzīvotājus izteikt viedokli, idejas, apspriest risinājumus utt. Šajā ziņā Rīgai vēl ir daudz neizmantota potenciāla un iespēju ievērojami plašāk attīstīt sadarbību ar iedzīvotājiem.

1. Sabiedrības līdzdalība saistošo noteikumu izstrādē

Konsultēšanās ar sabiedrību un mērķgrupām ir lēmumu pieņemšanas paraugprakses nozīmīga daļa. Izstrādājot tiesību aktu projektus vai politikas plānošanas dokumentus, valsts pārvaldē Latvijā ir izveidota noteikta konsultāciju kārtība, taču tādas trūkst pašvaldību līmenī, lai arī normatīvie akti, kas regulē sabiedrības līdzdalību nacionālajā līmenī, lielā mērā attiecas arī uz pašvaldībām. Konsultēšanās prakse saistošo noteikumu projektu vai lēmumu projektu izstrādē pašvaldībās nav izveidojusies arī Rīgas pašvaldībā⁷.

Papildus Ministru kabineta noteikumiem Nr. 970 "Sabiedrības līdzdalība attīstības plānošanas procesā", kas nosaka sabiedrības līdzdalību arī pašvaldības attīstības plānošanā, arī likums "Par pašvaldībām" nosaka, ka pašvaldības konsultatīvos nolūkos var rīkot publiskās apspriešanas

7 Šajā pētījumā netika analizēta sabiedrības līdzdalība attīstības plānošanā, kur daži projekti arī tiek apstiprināti kā saistošie noteikumi. Tas netika darīts, jo šajā jomā sabiedrības līdzdalības procesu regulē normatīvie akti, nosakot pašvaldībai pienākumu nodrošināt publiskās apspriešanas, un šim jautājumam ir veltīts atsevišķs pētījums 2020. gadā. Tas pieejams šeit: <https://providus.lv/raksti/petijums-sabiedrības-līdzdalība-pasvaldību-attīstības-planosanas-dokumentu-izstrade-latvijas-pasvaldību-prakses-izvertejums/> [Pēdējo reizi skatīts 24.09.2021.]

ne tikai par attīstības plānošanas dokumentiem, bet arī citiem jautājumiem⁸. Savukārt, izstrādājot saistošo noteikumu projektu, tam jāpievieno paskaidrojuma raksts, kas sniedz īsu projekta satura izklāstu, projekta nepieciešamības pamatojumu, informāciju par plānoto ietekmi uz pašvaldības budžetu, uzņēmējdarbības vidi pašvaldības teritorijā, administratīvajām procedūrām un arī konsultācijām ar privātpersonām⁹. Pašvaldībās lēmumu un saistošo noteikumu projektu izstrādā pašvaldības administrācijas darbinieki struktūrvienībās, kuru pārziņā ir risināmie jautājumi.

Gan interviju rezultāti, gan pētījumā apkopotie dati liecina, ka Rīgas pašvaldībā lēmumu projektu izstrādē tikai retos gadījumos notiek konsultācijas ar sabiedrības pārstāvjiem, iesaistītajām iedzīvotāju grupām, un tā nav regulāra prakse.

Analizējot šā Rīgas domes sasaukuma sēžu materiālus (kopumā 31 domes sēde laikposmā no 02.10.2020. līdz 18.08.2021.)¹⁰, kur saistošo noteikumu projektiem ir pieejamas to anotācijas jeb paskaidrojuma raksti, var redzēt, ka tikai aptuveni 13% (11 no 85) saistošo noteikumu ir notikušas konsultācijas un vienā gadījumā tika norādīta vispārīga piebilde par to, ka konsultācijas ir notikušas, neprecizējot, ar ko. Konsultāciju partneri galvenokārt bija profesionālās asociācijas, nevis biedrības ar sabiedriskā labuma statusu vai iedzīvotāju interešu aizstāvji (1. tabula).

Kā intervijā atzina RD deputāts J. Radzevičs ("Gods kalpot Rīgai!"), kurš iepriekš nedaudz ilgāk par 10 gadiem bija Rīgas domes izpilddirektors, konsultēšanās prakse saistošo noteikumu vai lēmumprojektu izstrādē nav vērojama ne šā sasaukuma Rīgas domē, ne arī iepriekšējos tās sasaukumos: "Tā vienkārši nav izveidojusies kā prakse, lai gan to būtu lietderīgi ieviest, līdzīgi tam, kā tas notiek valsts pārvaldē."¹¹

Jautāti, vai projekti, ko skata komiteju sēdēs, ir apspriesti iepriekš departamentu līmenī arī ar mērķgrupu vai sabiedrības pārstāvjiem, domes deputāti intervijās lielākoties nebija pārliecināti par to, ka tas departamentu līmenī notiek pietiekami, lai gan viņi sagaida, ka departamenti šādas konsultācijas veic. Departamentu pārstāvji intervijās atzīst, ka konsultācijas īsteno, bet neregulāri, nepievēršot īpašu uzmanību tam, vai tās sniedz svarīgākās mērķgrupas. Saistošo noteikumu izstrādē departamenti konsultatīvās padomes kā konsultāciju iespēju galvenokārt neizmanto. Domes komitejās, kur

8 Likuma "Par pašvaldībām" 61.1 pants. Tajā noteikts izņēmums, ka publiskās apspriešanas nerīko par pašvaldības budžetu, pašvaldības maksas pakalpojumu, nodokļu un nodevu likmēm, kā arī par pašvaldības amatpersonu iecelšanu amatā un atbrīvošanu no tā.

9 Likuma "Par pašvaldībām" 43.1 pants. Tajā noteikts izņēmums, ka paskaidrojuma rakstu neveido gadījumos, kad tiek sagatavoti saistošie noteikumi par pašvaldību budžeta apstiprināšanu, kā arī par pašvaldības teritorijas plānojuma apstiprināšanu.

10 Attiecas uz laikposmu no 2020. gada 2. oktobra līdz 2021. gada 16. jūnijam.

11 Intervija ar RD deputātu J. Radzeviču 2021. gada 23. septembrī.

1. tabula. Saistošo noteikumu paskaidrojumu rakstos minētās NVO

- Latvijas Dabas fonds
- Projekts "Pilsētas plavas"
- Rīgas Apkaimju alianse (norādīts, ka tika iesaistītas arī vairākas apkaimju biedrības)
- Latvijas Viesnīcu un restorānu asociācija (iesaistīta divreiz)
- Latvijas Restorānu biedrība
- Latvijas Bāru asociācija (iesaistīta divreiz)
- Latvijas Tirgotāju asociācija (iesaistīta divreiz)
- Latvijas Alkohola nozares asociācija
- Biedrība "Latvijas mājražotāji"
- Lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvā biedrība "Pārtikas amatnieki"
- Biedrība "Latviešu tautas mākslas savienība"
- Profesionālo audžuģimeņu apvienība "Terēze"
- Nodibinājuma "Sociālā atbalsta un izglītības fonda" ģimeņu atbalsta centrs "Dūja"
- Darba grupa ar šādām NVO: Latvijas Ainavu arhitektu asociācija, Latvijas Arhitektu savienība, Nacionālā arhitektūras padome, Latvijas Teritoriālpilnotāju asociācijas, biedrība "ICOMOS Latvija", Latvijas Būvzinieņu savienība, biedrība "Urban Institute Riga", Latvijas Dizaineru savienība
- Avotu apkaimes biedrība

skata administrācijas sagatavotos projektus, deputāti īpaši neuzrauga to, vai veiktas konsultācijas ar mērķgrupām un iedzīvotājiem. Kā intervijā norādīja viens no deputātiem, saistošo noteikumu paskaidrojuma rakstos jau var redzēt, ka konsultācijas netiek īstenotas. Vienlaikus deputāti atzīst, ka līdz šim nav izmantojuši savas pilnvaras aicināt iesaistītās puses izteikties komiteju sēdēs, lai komiteju līmenī apzinātu, cik saistošie noteikumi atbilst mērķgrupu vajadzībām vai interesēm. Atsevišķi deputāti norādīja uz izstrādāto projektu kopējo kvalitātes nepietiekamību, proti, ka komitejā vienīgā iespēja pārliecināties

par izstrādāto projektu un tā atbilstību ir paļauties uz jautājumiem un atbildēm no attiecīgā departamenta jeb izstrādātāja darbiniekam, jo trūkst informācijas par to, vai komitejai apstiprināšanai sagatavotie projekti ir labākie risinājumi, kādas ir to priekšrocības salīdzinājumā alternatīvām utt.

Rīgas domes komiteju sēžu protokolos fiksēto dalībnieku saraksts apstiprina, ka komiteju sēdēs konsultācijas ar iedzīvotāju pārstāvjiem un citām iesaistītajām pusēm nenotiek vispār (RD Izglītības, kultūras un sporta komiteja un Finanšu komiteja) vai arī NVO iesaiste ir

2. tabula. NVO dalība Rīgas domes komiteju sēdēs

RD komiteja	Sēžu skaits analizētajā periodā	Sēžu skaits, kurā piedalījās vismaz viena NVO	Organizācijas, kas piedalījās komiteju sēdēs
Izglītības un kultūras komiteja	12	0	-
Finanšu komiteja	16	0	-
Sociālo jautājumu komiteja	17	7	<ul style="list-style-type: none"> • Bērnu īpašās aprūpes un attīstības fonds • "Caritas Latvija" • Invalīdu un viņu draugu apvienība "Apeirons" • Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija • Latvijas Bērnu bāreņu fonds • Biedrības "Latvijas SOS bērnu ciemata asociācija"
Pilsētas attīstības komiteja	16	3	<ul style="list-style-type: none"> • Latvijas Mazo un vidējo uzņēmumu asociācija • Biedrība "Šamir"
Mājokļu un vides komiteja	25	2	<ul style="list-style-type: none"> • Mājas iedzīvotāju biedrības pārstāvis • Biedrība "Pilsēta cilvēkiem"
Satiksmes un transporta komiteja	15	1	<ul style="list-style-type: none"> • Biedrība "Pilsēta cilvēkiem"
Drošības, kārtības un korupcijas novēršanas komiteja	15	2	<ul style="list-style-type: none"> • Baltijas Korporatīvās pārvaldības institūta Latvijas pārstāvniecība • Latvijas Alkohola nozares asociācija

Avots: pētījuma autoru apkopotā informācija. Piezīme: pētījuma laikā tika apskatīti visu komiteju sēžu protokoli laikposmā no 02.10.2020. līdz 31.05.2021. Komiteju sēžu biežums katrai komitejai šajā laikposmā atšķiras.

minimāla. Izņēmums ir RD Sociālo jautājumu komiteja, kurā teju katrā otrajā sēdē piedalās kāda sabiedriskā organizācija vai pat vairākas un atkārtoti (skatīt 2. tabulu). RD Sociālo jautājumu komitejas vadītājs V. Kleinbergs ("Progresīvie") atzina, ka NVO galvenokārt uz komiteju aicina, jo dažkārt risināmais jautājums deputātiem nav labi saprotams, bet uzaicinātās organizācijas, kas ir ar to ciešāk saistītas, var palīdzēt šo jautājumu labāk izskaidrot, līdz ar to ir vieglāk virzīt kādu jautājumu tālāk un iegūt deputātu atbalstu¹².

"Providus" veiktajā pašvaldības darbinieku aptaujā¹³ respondenti novērtē sabiedrības līdzdalības labvēlīgo ietekmi, un gandrīz visi (54 no 58) piekrīt, ka sabiedrības līdzdalība nozīmīgi uzlabo pašvaldības darbu un pieņemtos lēmumus. Tāpat darbinieki (74% aptaujāto) uzskata, ka viņu pārstāvētie departamenti regulāri iesaista iedzīvotājus. Tam, ka departamentiem būtu biežāk jākonsultējas ar sabiedrību, piekrīt 45% aptaujāto darbinieku, savukārt diezgan liels skaits (28%) tam nepiekrīt.

Intervijas ar aktīvistiem, kuri seko līdzī lēmumu pieņemšanas procesam pašvaldībā, liecina, ka nevalstisko organizāciju iesaiste ikdienas lēmumu pieņemšanas procesos nav pietiekama. Viņi atzīst, ka vairāku gadu laikā nav saņēmuši uzaicinājumu izteikties par kādu no saistošo noteikumu projektiem vai arī tā bijusi viņu iniciatīva sekot jautājuma izskatīšanai un iesaistīties procesā, pieteikties dalībai darba grupā vai vēlāk komitejā¹⁴. Vienlaikus vērojamas arī pozitīvas pārmaiņas. Piemēram, Rīgas Apkaimju alianses vadītājs M. Jansons intervijā atzina, ka šā domes sasaukuma laikā biedrību salīdzinoši bieži aicina izteikt viedokli, un šo informāciju viņš nodod pārējām Alianses apkaimju biedrībām¹⁵.

Sabiedriskās domas aptaujas dati liecina, ka ne vien nevalstiskās organizācijas jūtas maz iesaistītas, bet arī iedzīvotāji kopumā ir visai skeptiski par to, cik lielā mērā viņi var ietekmēt pašvaldības darbu. Tikai 35% aptaujāto atzina, ka uzskata, ka viņu balsij ir nozīme Rīgā, savukārt vairākums aptaujāto rīdnieku (68%) norādīja, ka vēlētos, lai Rīgas dome biežāk noskaidrotu viņu viedokli¹⁶. Kontekstam gan jāmin, ka iedzīvotāju viedoklis par spēju ietekmēt procesus valstī un Eiropas savienībā ir vēl pesimistiskāks: to, ka viņu balsij ir nozīme valsts līmenī, Latvijā atzīst 28% aptaujāto pilsoņu, kamēr savu ietekmi Eiropas Savienības līmenī atzīst 20% aptaujāto pilsoņu, tādēļ var secināt, ka Rīgā situācija ir labāka¹⁷.

Vienlaikus dati liecina, ka iedzīvotāji, kuriem ģimenē sarunvaloda nav latviešu valoda, savai ietekmei Rīgas pašvaldībā tic ievērojami mazāk (26% tic, ka var ietekmēt, bet 69% netic), tāpat statistiski nozīmīga atšķirība ir starp respondentiem, kuri ir Latvijas Republikas pilsoņi un kuri – nav (39% pilsoņu tic savas balss nozīmei, savukārt tam tic tikai 14 % respondentu bez Latvijas pilsonības, no kuriem 84% savai spējai ietekmēt procesus pašvaldībā netic). Tas ir visai liels izaiicinājums pašvaldībai – aizsniegt arī tās iedzīvotāju grupas, kas ģimenē nesarunājas latviešu valodā vai kuras nav Latvijas pilsoņi, bet kuriem vienlīdz svarīgi ir daudzi saimnieciskie jautājumi, ar kuriem pašvaldība strādā.

Pēdējā gada laikā notikušas arī dažas sabiedriskās apspriedes, kas ir bijusi dažu pašvaldības deputātu iniciatīva, rosinot par jomu atbildīgo departamentu apspriest jautājumus ar sabiedrību pirms to virzīšanas skatīšanai attiecīgajā komitejā. Piemēram, 2021. gada vasarā RD Mājokļu un vides departaments izsludināja publisko apspriešanu par saistošo noteikumu projektu saistībā ar izmaiņām atkritumu apsaimniekošanas sistēmā, jo tās paredz nozīmīgas izmaiņas un skar lielu iedzīvotāju daļu, kuru atbalsts atkritumu šķirošanā ir svarīgs. Iedzīvotājus aicināja paust viedokli, aizpildot īpašu aptaujas anketu. Intervijā departamenta darbinieki atzina, ka šādu ierosinājumu rīkot publisko apspriešanu rosinājuši deputāti¹⁸. 2021. gada vasaras beigās šāda apspriešana tika rīkota arī par Rīgas pilsētas gaisa kvalitātes uzlabošanas rīcības programmu 2021.–2025. gadam projektu. Jānorāda, ka šā pētījuma izstrādes brīdī (aptuveni mēnesi vai vairāk pēc publiskās apspriešanas noslēguma)

12 Intervija ar RD Sociālo jautājumu komitejas priekšsēdētāju V. Kleinbergu 2021. gada 24. septembrī.

13 Providus veiktā aptauja tika izsūtīta visu Rīgas domes departamentu un to struktūrvienību darbiniekiem *Google forms* platformā. Atbildes sniedza 58 darbinieki no dažādām Rīgas domes struktūrvienībām. Aptauja notika 2021. gada augustā.

14 Intervija ar biedrības "Drošas ielas" pārstāvi M. Jonovu 2021. gada 13. septembrī; intervija ar invalīdu un viņu draugu apvienības "Apeirons" vadītāju L. Balodi 2021. gada 16. septembrī; intervija ar Rīgas Apkaimju alianses vadītāju M. Jansonu 2021. gada 27. septembrī.

15 Intervija ar Rīgas Apkaimju alianses vadītāju M. Jansonu 2021. gada 27. septembrī.

16 No 29.07.2021. līdz 11.08.2021. SKDS veiktā Rīgas iedzīvotāju aptauja "Rīgas iedzīvotāju uzskati par aktuālajiem jautājumiem pašvaldībā"; aptaujāti 804 Rīgas iedzīvotāji.

17 *Standard Eurobarometer 95. Spring 2021. Public opinion in the European Union*. Dati apkopoti 2021. gada jūnijā–jūlijā. Aptaujas rezultāti pieejami šeit: file:///C:/Users/liga.stafecka/Downloads/Eurobarometer_Standard_95_Spring_2021_Data_annex_EN.pdf [Pēdējo reizi skatīts 12.10.2021.]

18 Intervija ar RD Mājokļu un vides departamenta pārstāvjiem 2021. gada 9. augustā.

publiski informācija par notikušo apspriežu rezultātiem bija ļoti skopa, tādēļ ir sarežģīti novērtēt iedzīvotāju atsaucību, un nebija iespējas arī iepazīties ar saņemto priekšlikumu kopsavilkumu vai informāciju, kas parādītu, cik lielā mērā iedzīvotāju priekšlikumi ņemti vērā.

Svarīgi, ka departamentu līmenī ir kopējā izpratne, kuros gadījumos būtu jāizvērtē nepieciešamību veikt plašāku konsultāciju procesu ar iesaistītajām pusēm un iedzīvotājiem, lai tas nebūt atkarīgs no atsevišķu personu iniciatīvas, bet notiktu plānveidā.

Priekšlikumi uzlabojumiem sabiedrības iesaistei saistošo noteikumu izstrādē

1. **Plašāka informācija par departamentu darba kārtībā esošajiem saistošo noteikumu vai lēmumu projektiem.** Lai iedzīvotāji varētu vairāk iesaistīties pašvaldības lēmumu pieņemšanas procesā, jo īpaši tā sākotnējā posmā, būtu jānodrošina informēšanas procedūra par departamentu darba kārtības jautājumiem. Pašlaik nav iespējas uzzināt par to, kas ir pašvaldības darba kārtības izstrādes stadijā, jo publiska informācija parādās vien brīdī, kad jautājums jau ir nonācis līdz izskatīšanai domes komitejas sēdē, kad ir ievērojami mazākas iespējas ietekmēt izstrādāto projektu nekā tad, ja iesaistītos tā izstrādes gaitā pirms tam.

Publiski uzzināt par pašvaldības darba kārtībā esošiem saistošo noteikumu projektiem, nozaru politikas dokumentiem, ja tādi tiek izstrādāti, var pašvaldības tīmekļvietnē, kad tajā tiek publicēta informācija par attiecīgās komitejas sēdi un tās darba kārtību. Savukārt piekļūt detalizētai informācijai ir iespējams elektroniskajā dokumentu aprites sistēmā jeb "ePortfelī", pirms tam ar iesniegumu vērsties pašvaldībā un saņemot piekļūšanas tiesības.

Pašvaldības nozaru departamentiem būtu jādomā par to, kā padarīt redzamu to darbu, kas šobrīd netiek publiskots, bet par kuru iedzīvotājiem, biedrībām, asociācijām varētu būt svarīgi zināt, piemēram, sadaļa departamenta tīmekļvietnē, kur publicēts saraksts ar izstrādes stadijā esošiem saistošo noteikumu vai nozares politikas dokumentiem.

2. **Informēšana par pašvaldības darba kārtībā esošiem jautājumiem.** Lai interešu grupas un nevalstiskās organizācijas varētu laikus uzzināt

par pašvaldības darba kārtības jautājumiem, kā arī izstrādē esošiem projektiem, pašvaldībai būtu jāizmanto jau esošos konsultatīvie instrumenti, kuros iesaistītas nevalstiskās organizācijas, gan jāievieš risinājums, kurā ieinteresētās puses var pieteikties informācijas saņemšanai par to, ka ir uzsākts darbs pie projektu izstrādes, saņemot arī informāciju par iespējām tajā iesaistīties.

3. **Pašvaldības lēmumu projektu, saistošo noteikumu projektu, nozaru politikas dokumentu ietekmes uz sabiedrību izvērtēšana, līdzdalības nodrošināšana.** Kā minēts nodaļas sākumā, Ministru kabineta 25.08.2009. noteikumi Nr. 970 "Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā" attiecas arī uz pašvaldībām un nosaka pienākumu nodrošināt sabiedrības līdzdalību pašvaldības attīstības plānošanā, jo īpaši, ja projekts būtiski maina esošo regulējumu vai paredz ieviest jaunas politiskās iniciatīvas. Pašvaldības administrācijas līmenī, strādājot pie saistošo noteikumu projektu izstrādes, būtu nepieciešams ieviest saistošo noteikumu sākotnējās ietekmes izvērtējumu, kurā tiktu vērtēts ne vien šo noteikumu risinājums un iespējamās alternatīvas, bet arī plašāka ietekme uz dažādām pašvaldībai svarīgām jomām, tostarp arī ietekmi uz sabiedrības grupām, lai projekta turpmākajā izstrādē tās iespēju robežās iesaistītu izstrādē. Svarīgi, ka pašvaldība, strādājot ar jautājumiem, kuriem ir būtiska ietekme, piemēram, uz vairāku apkaimju teritoriju, par to informētu iedzīvotājus vai attiecīgās apkaimes biedrības, apzinātu viņu viedokli vai iesaistītu risinājuma izstrādē¹⁹ būtu lietderīgi izmantot arī jau esošos konsultāciju mehānismus, kas aprakstīti nākamajā nodaļā.

4. **Stiprināt politisko uzraudzību pār konsultācijām ar sabiedrību.** Izskatot lēmumprojektus un saistošo noteikumu projektus būtu svarīgi, ka komiteju vadītāji un deputāti pārliecinātos, ka gadījumā, kad skatāmais jautājums nozīmīgi skar kādas sabiedrības daļas intereses vai kad varētu būt pretrunīgi viedokļi par piemērotāko risinājumu, vai kad tiek ieviestas būtiskas pārmaiņas, risinājumu izstrādāšanā pašvaldība ir veikusi konsultācijas ar ekspertiem, sabiedrības grupām, nevalstiskajām organizācijām. Nepietiekamu konsultāciju gadījumā komiteju deputātiem ir iespēja pieaicināt uz sēdēm arī skarto grupu pārstāvjus.

19 Šāda kārtība pastāv tiesību aktu izstrādes procesā nacionālā līmenī, to regulē Ministru kabineta 07.09.2021. noteikumi Nr. 617 "Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība".

5. Iekļaujoša pieeja iedzīvotāju iesaistīšanā.

Sabiedriskās domas aptaujas dati liecina, ka pašvaldībai būtu jādomā par to, kā uzrunāt tās iedzīvotāju grupas, kuru pamatvaloda nav latviešu valoda vai kuri nav Latvijas Republikas

pilsoņi, jo šīs iedzīvotāju grupas jūtas izteikti atsvešinātas, nespējot ietekmēt pašvaldības darbu.

Sabiedrības līdzdalības ieteikumi nozīmīgu projektu īstenošanā

Pašvaldība regulāri īsteno dažādus investīciju projektus, kas būtiski skar iedzīvotājus, piemēram, iecere izbūvēt transporta mezglu, ceļa pārvadu vai tramvaju līniju. Ir svarīgi šādas izmaiņas ieviest, sadarbojoties ar pilsētas iedzīvotājiem un uztverot konsultācijas ar iedzīvotājiem kā nozīmīgu ikviena šāda projekta plānošanas un ieviešanas daļu, proti, paredzot tam pietiekamu laiku un resursus, lemjot par piemērotākajām iedzīvotāju iesaistes metodēm utt. Papildus tam, ko noteiktos attīstības plānošanas gadījumos nosaka normatīvie akti ieviest obligātu pašvaldības un attīstītāja pienākumu iesaistīt sabiedrību un ievērot labas līdzdalības pamatprincipus:

1. "Konsultēšanās vispirms" – iedzīvotājiem ir jābūt iespējai piedalīties ieceres idejas attīstīšanā, pirms tiek pieņemti gala lēmumi par projekta saturu un turpmāko ieviešanas gaitu. Iedzīvotājiem, kā projekta rezultātu patērētājiem, ir jābūt iespējai ietekmēt rezultātu;
2. "Konsultēšanās ar mērķgrupām". Ja risinājums skar noteiktas apkaimes, jāuzrunā apkaimju pārstāvji (apkaimju biedrības) un jārīko tikšanās ar apkaimes iedzīvotājiem, informējot par ieceri, iespējamajiem risinājumiem, uzklusot viedokļus un argumentus;
3. "Konsultēšanās par labāko risinājumu". Tiekoties ar mērķgrupām, piemēram, apkaimju iedzīvotājiem, ir svarīgi piedāvāt vairākus risinājumus, parādot to priekšrocības un trūkumus;
4. "Konsultēšanās saprotamā valodā". Informācijai, ko sniedz sabiedrībai, ir jābūt sagatavotai viegli saprotamā valodā, nevis stilā, ko saprot tikai noteiktas jomas profesionāļi.
5. "Uz kompromisu vērsta konsultēšanās". Situācijās, kad paredzama asa viedokļu sadursme, jābūt darba metodēm, kas var palīdzēt vadīt procesus, panākot kompromisu (piemēram, mediators vai mediācija kā metode);
6. "Izmantot jau esošās konsultēšanās iespējas". Rīgā darbojas vairāki institucionalizēti konsultatīvie mehānismi, kas būtu jāizmanto, ja paredzams, ka risinājums skars noteiktas personu grupas, piemēram, Personu ar invaliditāti nevalstisko organizāciju konsultatīvā padome, kas var sniegt viedokli par cilvēku ar invaliditāti vajadzībām. Šīm interešu grupām ir labāks priekšstats par lēmumu pieņemšanu pašvaldībā. Nākotnē šim mērķim var izmantot Rīgas domes un NVO sadarbības memoranda īstenošanas padomi, pārrunājot ar plašākas sabiedrības pārstāvjiem ieceri un iespējamus risinājumus.
7. "Informēt par konsultēšanās rezultātu". Kad pašvaldībā tiek izstrādāti konkrēti un precizēti risinājumi, ir svarīgi sniegt atgriezenisko saiti iedzīvotājiem, paskaidrojot, kuri ieteikumi ir ņemti vērā un kuri nav tikuši iekļauti risinājumā. Svarīgi, ka šāda informācija nonāk pie katra dalībnieka, kas darbojās apspriedē, piemēram, nosūtot skaidrojumu e-pastā.

Vēsturiski Rīgas pašvaldībai nav bijusi sekmīga pieredze ar jaunas tramvaju līnijas izbūvi. 2016. gada septembrī Rīgas dome informēja plašāku sabiedrību par plānu Rīgā izbūvēt – "Skanstes" tramvaju līnijas, kas sāktos K. Barona un Pērnavas ielu krustojumā, beigtos Skanstes ielas rajonā un šķērsotu Lielo kapu teritoriju. Šā iemesla dēļ tramvaja līniju nodēvēja par "kapu tramvaju". Iecerei bija liela sabiedrības pretestība, jo izbūvētā līnija būtiski skartu gan kultūrvēsturiskas teritorijas (apbedījuma vietas, kapliņas Lielo kapu teritorijā), gan dabas vērtības – būtu jāizcērt koki, kā arī jānojauc dažas ēkas.

2. Instrukcionālie mehānismi konsultācijām ar sabiedrību

Rīga pilsētas pašvaldības nolikums paredz, ka atsevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai dome izveido komisijas, darba grupas, ekspertu padomes un tamlīdzīgas institūcijas, kurās piedalās domes deputāti un dažās arī nevalstisko organizāciju pārstāvji vai eksperti. 3. tabulā ir apkopotas visas

konsultatīvās institūcijas, kas bija izveidotas šā pētījuma sagatavošanas brīdī.

Tikai neliela daļa no visām 3. tabulā norādītajām konsultatīvajām institūcijām ir tādas, kuru mērķis ir iesaistīt lēmuma izstrādē un sagatavošanā sabiedrības pārstāvjus.

Konsultatīvās padomes ir institūcijas, ko veido Rīgas pašvaldības sadarbībai ar ārējiem ekspertiem un kuru pamatsastāvā ir nozares eksperti un pārstāvēts plašāks iedzīvotāju loks, piemēram, attiecīgās jomas nevalstiskās organizācijas. Konsultatīvo padomju mērķis ir iesaistīt iedzīvotājus un ekspertus Rīgas pašvaldības lēmuma pieņemšanā noteiktā nozarē vai jomā, savukārt komisijas pārsvarā veido, lai koordinētu lēmuma izstrādi vai problēmu risināšanu noteiktā jomā, tās sastāvā iekļaujot Rīgas domes deputātus un darbiniekus. Komisija ir platforma, kur politiskā vara satiekas ar izpildvaru, lai diskutētu un meklētu

3. tabula. Sabiedrības līdzdalības un koordinējošie instrumenti

Konsultatīvās padomes	Konsultatīvās un/vai koordinējošas komisijas	Darba grupas
<ol style="list-style-type: none"> Rīgas domes un nevalstisko organizāciju sadarbības memoranda īstenošanas padome Informācijas un komunikācijas tehnoloģiju pārvaldības konsultatīvā padome Personu ar invaliditāti nevalstisko organizāciju konsultatīvā padome Konsultatīvā padome sabiedrības integrācijas jautājumos Rīgas domes Pieminekļu padome Satiksmes koordinācijas konsultatīvā padome Rīgas pilsētas pašvaldībai piederošo kapitālsabiedrību un kapitāla daļu pārvaldības konsultatīvā padome Rīgas pilsētas pašvaldības veselības padome 	<ol style="list-style-type: none"> Rīgas domes Vidi degradējošo būvju komisija Rīgas domes Jaunatnes lietu konsultatīvās komisija Stratēģisko projektu uzraudzības komisija Rīgas pirmsskolu pieejamības un izglītības kvalitātes pilnveides komisija Rīgas sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisija Kultūras komisija Sporta komisija; Rīgas publiskās ārtelpas un pilsētvides komisija Rīgas kultūrvēsturiskā materiālā mantojuma komisija Rīgas apkaimju attīstības komisija Rīgas mikromobilitātes drošības komisija Rīgas domes Pasažieru komercpārvaldījumu licencēšanas komisija 	<ol style="list-style-type: none"> Atkritumu samazināšanas un apsaimniekošanas darba grupa Klimatneitralitātes darba grupa Vides komunikācijas darba grupa Mājokļu programmas darba grupa

Avots: autoru veidota tabula, pamatojoties uz informāciju no Rīgas domes tīmekļvietnes.

risinājumus noteiktas jomas jautājumos. Rīgas pašvaldībā ir divas komisijas, kuru pamatsastāvā ir arī nevalstisko organizāciju pārstāvji. Darba grupas Rīgas pašvaldībā tiek veidotas gan administratīvo problēmu risināšanai, gan plašāku jautājumu risināšanai, piemēram, jaunu politikas iniciatīvu izstrādei vai nozīmīgu dokumentu sagatavošanai. Šādās darba grupās darbojas deputāti un kā uzai- cinātie eksperti nereti arī nevalstisko organizāciju pārstāvji un individuāli speciālisti.

2.1. Konsultatīvās padomes Rīgas pašvaldībā

Galvenais mehānisms, kā Rīgas pilsēta konsultējas ar nevalstiskajām organizācijām, ir konsultatīvās padomes. Pētījuma sagatavošanas brīdī Rīgas pašvaldībā darbojās septiņas konsul- tatīvās padomes (skatīt 4. tabulu). Visu uzskaitīto konsultatīvo padomju uzdevumos ietilpst līdzdalība ilgtermiņa stratēģijas izstrādē, iespēja sniegt atzinumus par pašvaldības institūciju un

iestāžu normatīvajiem un stratēģiskajiem doku- mentiem, kā arī iespēja sagatavot un iesniegt priekšlikumus pašvaldības institūcijām un iestādēm. Visas konsultatīvās padomes darbojas saskaņā ar nolikumiem, ko apstiprina Rīgas dome. Konsultatīvās padomes tiekas dažas reizes gadā, un to sēdes ir atklātas. Par darbu konsultatīvajās padomēs NVO nesaņem atlīdzību.

Izvērtējot konsultatīvo padomju nolikumus un sastāvu, visas konsultatīvās padomes var iedalīt divās grupās: 1) sabiedriskajās konsul- tatīvās padomes, kur papildus pašvaldības amatpersonām plaši pārstāvētas dažādas neval- stiskās organizācijas; 2) ekspertu konsultatīvās padomes, kur pašvaldība konsultējas ar kādas jomas ekspertiem. Par ekspertu padomēm var uzskatīt pēdējās četras 4. tabulā uzskaitītās.

Lai arī pašvaldībā risināmo jautājumu loks ir visai plašs, pašvaldību konsultatīvie mehānismi ir izveidoti tikai dažās jomās – integrācijas jomā un personu ar invaliditāti vajadzību jomā, taču

4. tabula. Konsultatīvās padomes Rīgas pilsētas pašvaldībā

Konsultatīvā padome (izveides gads)	Vadītājs	Sekretariāts
Rīgas domes un NVO sadarbības memoranda īstenošanas padome (2021)	Rīgas mērs	RD Izglītības, sporta un kultūras departaments
Personu ar invaliditāti nevalstisko organizāciju konsultatīvā padome (2007)	Sociālo lietu komitejas priekšsēdētājs	RD Labklājības departaments
Konsultatīvā padome sabiedrības integrācijas jautājumos (2010)	Izglītības, kultūras un sporta komitejas priekšsēdētāja	RD Izglītības, sporta un kultūras departaments
Satiksmes koordinācijas konsultatīvā padome (2004)		RD Satiksmes departaments
Rīgas domes Pieminekļu padome (2012)	levēl no padomes locekļu vidus	RD Pilsētas attīstības departaments
Rīgas pilsētas pašvaldībai piederošo kapitālsabiedrību un kapitāla daļu pārvaldības konsultatīvā padome (2020)	Baltijas Korporatīvās pārvaldības institūta viceprezidents un vadītājs Latvijā	Rīgas pilsētas izpilddirektors
Informācijas un komunikācijas tehnoloģiju pārvaldības konsultatīvā padome (2021)	Rīgas mērs	Rīgas mēra birojs

Avots: autoru sagatavots kopsavilkums par konsultatīvajām padomēm.

Sabiedrības līdzdalība satiksmes organizācijas risinājumos

Meklējot labākos risinājumus satiksmes organizēšanā (piemēram, ierīkojot velojoslu) vai gājēju ielas izveidē, pašvaldības pirms risinājuma ieviešanas mēdz pārbaudīt idejas, veicot eksperimentus, kur noteiktā laikposmā un teritorijā izmēģina potenciālos risinājumus un novērtē to funkcionalitāti un citus parametrus. Svarīgi, ka šādu eksperimentu rezultātu izvērtēšanā iesaista plašāku sabiedrību, jo izmaiņas satiksmes plūsmā attiecas ne tikai uz tiešajiem satiksmes dalībniekiem, bet arī citiem, piemēram, vietējiem iedzīvotājiem, cilvēkiem ar invaliditāti, māmiņām ar bērnu ratiem, uzņēmējiem, kuru biroji vai veikali atrodas attiecīgajā teritorijā, kā arī citām personu grupām. Eksperimenta laikā jāiegūst dati par procesiem un izaicinājumiem, jo informācijas analīze būs nozīmīga, apspriežot rezultātus ar sabiedrību un izvēloties labākos risinājumus. Papildus tam, ko attiecīgajos attīstības plānošanas gadījumos normatīvie akti nosaka kā obligātu pašvaldības, attīstītāja pienākumu attiecībā uz sabiedrības iesaisti, ir svarīgi, ka pašvaldība ievēro labas līdzdalības pamatprincipus:

1. "Konsultēšanās ar dažādām mērķgrupām" – situācija, kad risinājums paredz izmaiņas transporta plūsmā, risinājumi jāpārrunā ne tikai ar aktīvākajiem, bet visiem satiksmes dalībniekiem, kā arī sabiedrības grupām, kurām varētu būt īpašas vajadzības, piemēram, rīkojot tikšanās vai apspriedes ar ielas iedzīvotājiem (apkaimes pārstāvjiem), attiecīgās teritorijas uzņēmējiem, jaunajiem vecākiem, kuri izmanto bērnu ratiņus, cilvēkiem ar invaliditāti un dažādiem veselības sarežģījumiem (redzes traucējumi, kustību ierobežojumi utt.), skolēnu vecākiem, skolotājiem (ja transporta risinājums atrodas pie skolas), citām personu grupām;
2. "Konsultēšanās līdz kompromisa atrašanai" – jo īpaši satiksmes jomā dažādiem satiksmes dalībniekiem varētu būt pretēji viedokļi un sarežģīti iejusties citu satiksmes dalībnieku ādā. Svarīgi, ka pašvaldība ne vien kartē dažādu grupu vajadzības, bet nodrošina atkārtotas konsultācijas, līdz atrod kompromisa risinājumu. Ideālā gadījumā būs apmierinātas visas iesaistītās puses, taču vēl arvien nozīmīgi būs, ja puses saprātis izraudzīto risinājumu un iemeslus, kādēļ alternatīva nebija iespējama. Lai šo principu ieviestu, varētu nepietikt ar vienu sapulci, un ir svarīgi rezervēt pietiekami daudz laika atkārtotam konsultēšanās procesam.
3. "Izmanto jau esošās konsultēšanās iespējas". Rīgā darbojas vairāki institucionalizēti konsultatīvie mehānismi, kas būtu jāuzrunā, ja risinājums skar noteiktas personu grupas. Piemēram, Personu ar invaliditāti nevalstisko organizāciju konsultatīvā padome var sniegt viedokli par cilvēku ar invaliditāti vajadzībām. Iespējams, ka tik nozīmīgu projektu gadījumā kā sabiedrības līdzdalības mehānismam var tikt izmantota Rīgas domes un NVO sadarbības memoranda īstenošanas padome, pārrunājot ar plašākas sabiedrības pārstāvjiem iecerī un iespējamus risinājumus.
4. "Informē par konsultēšanās rezultātu". Svarīgi, ka iedzīvotāji tiek informēti par pieņemtajiem lēmumiem un tiek sniegta atgriezeniskā saite, skaidrojot pieņemtā lēmuma motivāciju.
5. "Datu vākšana un analīze" – ja tiek izmēģināts kāds risinājums, ir svarīgi, ka šajā procesā apkopo visu nepieciešamo informāciju, kam ir nozīme gala lēmuma pieņemšanā. Eksperimentālās metodes ir arī jāizskaidro sabiedrībai – ne vien lai sabiedrība saprastu pašvaldības iecerī, bet arī lai izmantotu iedzīvotājus kā vienu no datu avotiem un regulāri apzinātu pieredzi, jo iedzīvotāji ir tie, kuri pārbauda iecerī, tātad ļoti nozīmīgs informācijas avots.

Pēdējos gados Rīgas pašvaldībā bieži tiek pieņemti lēmumi, kas skar nozīmīgas izmaiņas satiksmes organizācijā. Ir bijis eksperiments Tērbatas ielas posmu noteiktā periodā pārveidot kā gājēju ielu, savukārt 2020. gadā tika uzsākts A. Čaka ielas eksperiments, ierīkojot pagaidu velojoslu Marijas un A. Čaka ielā. Līdzīgi kā ar Tērbatas ielas eksperimentu, arī šo daudzi slavē kā labu risinājumu, taču tikpat daudzi kritizē. 2021. gadā 31. augustā, kad eksperimentam bija jābeidzas, A. Čaka ielā pulcējās protestētāji, iebilstot pret lēmumu samazināt velojoslu skaitu. Protestētāji, tostarp paši velobraucēji, norādīja, ka velojoslas ir ērtas un aktīvi izmantotas. Savukārt daudziem autobraucējiem bija iebildumi pret ielas sašaurināšanu. Šā pētījuma tapšanās laikā A. Čaka ielā ir saglabāta viena velojosla un paziņots, ka paralēlajā – K. Barona – ielā turpmāk tiks prioritizēta velosatiksmē.

šādas konsultācijas ir nepieciešamas arī daudzās citās pašvaldības darbības jomās, kur tās pašlaik institucionalizētā veidā nenotiek.

Personu ar invaliditāti konsultatīvā padome RD Labklājības departamenta ietvaros darbojas jau aptuveni 14 gadus, savukārt Konsultatīvā padome sabiedrības integrācijas jautājumos RD Izglītības, kultūras un sporta departamenta ietvaros – 11 gadus. Starp konsultatīvajām padomēm jāizceļ jaunizveidotā institūcija – **Rīgas domes un NVO 2013. gadā parakstītā sadarbības memoranda īstenošanas padome**, ko izveidoja tikai 2021. gadā. Memoranda mērķis ir veicināt sabiedrības iesaisti un tās aktīvu dalību lēmumu pieņemšanā un īstenošanā Rīgas pašvaldībā. Tā atšķiras no citām konsultatīvajām padomēm ne vien ar to, ka konsultācijas paredzētas par dažādu jomu jautājumiem, nevis vienu specifisku jomu. Tāpat – atšķirībā no pārējām konsultatīvajām padomēm – Memoranda īstenošanas padomē piedalās augstākās Rīgas domes amatpersonas, un to vada domes priekšsēdētājs, kā arī piedalās visu septiņu domes komiteju vadītāji. Savukārt NVO pusi pārstāv dažādu jomu organizācijas, kuras vēlēšanās ieguvušas vislielāko atbalstu no Memorandu parakstījušām organizācijām. Memoranda padomes funkcijas šā pētījuma sagatavošanas brīdī (2021. gada rudenī) vēl tika tikai precizētas. Diskusijās par Memoranda padomes darbības modeli starp tās biedriem panākta vienošanās, ka Memoranda padome darbosies kā augsta līmeņa konsultatīvā institūcija, kurā izrunā un apspriež Rīgas pilsētas attīstībai nozīmīgus jautājumus. Lai arī Memoranda padome ir nesen uzsākusi darbību, pētījumā intervētie bieži uz to atsaucas kā uz nozīmīgu konsultatīvu mehānismu, proti, iesaistīto pušu gaidas no šīs padomes kā konsultatīva instrumenta ir lielas. Tā ir vienīgā starpnozaru konsultatīvā institūcija ar augsta līmeņa amatpersonu pārstāvniecību, tādēļ tās potenciāls ir liels, un pēc kāda laika būs iespēja novērtēt, cik efektīvi tas izmantots.

Kā galveno konsultatīvo padomju ieguvumu intervētie to dalībnieki atzina iespēju aktualizēt kādu jomas vai nozares jautājumu vai pat konkrētu problēmu, šādi panākot tās ātrāku risinājumu. Tajās parasti tiek gan nevalstiskās organizācijas, gan pašvaldības deputāti, gan pašvaldības attiecīgās nozares darbinieki, ļaujot labāk izprast visu pušu viedokļus un iespējas.

Analizējot sabiedriski konsultatīvo padomju nolikumus un darbību, kas fiksēta dokumentos, kā arī intervijas ar dažādu pārvaldes līmeņu darbiniekiem un konsultatīvo padomju pārstāvjiem,

var identificēt vairākas problēmjomas, kuru risināšana ievērojami uzlabotu šādu konsultatīvo mehānismu nozīmi gan sabiedrībā, gan pašā pašvaldībā:

- praksē nav skaidri saprotama konsultatīvo padomju nozīme, jo tās nestrādā ar sistēmiskiem jautājumiem vai pašvaldības ieceru apspriešanu, kā to paredz nolikumi, bet drīzāk risina atsevišķus problēmjautājumus, kurus šādā formā dalībnieku sastāva dēļ ir vienkāršāk atrisināt; galvenais ieguvums ir dialogs, taču konsultatīvie mehānismi nav vērsti uz pašvaldības attiecīgo jomu mērķtiecīgu attīstīšanu konsultācijās ar nozares NVO;
- konsultatīvos mehānismus izmanto ierobežotam jautājumu lokam, pārvaldē nav novērtēta to nozīme starpnozaru jautājumos. Piemēram, Personu ar invaliditāti nevalstisko organizāciju konsultatīvā padomē, kas darbojas ar Labklājības departamenta kā sekretariāta atbalstu, būtu lietderīgi apspriest satiksmes organizēšanas jautājumus vai mājokļu pieejamības jautājumus, ar kuriem strādā citi departamenti, taču tas pašlaik nenotiek un departamentu pārstāvji šo mehānismu nav pamanījuši kā konsultāciju rīku arī savās darbības jomās.

Priekšlikumi uzlabojumiem konsultatīvo padomju darbā

1. **Skaidri definēta konsultatīvo padomju nozīme, darbības principi.** Apzinoties konsultatīvo padomju nozīmi, Rīgas pašvaldībai būtu jānosaka tām noteikti uzdevumi lēmumu izstrādes un sagatavošanas procesā, kas ir skaidri visu pašvaldības pārvaldes līmeņu pārstāvjiem, pašiem konsultatīvo padomju locekļiem. Būtu lietderīgi noteikt, kuros gadījumos pašvaldības darbiniekiem ir pienākums jautājumu, risinājumu vai projektu apspriest atbilstīgajās konsultatīvajās padomēs. Īpaši svarīgi, ka šāda konsultēšanās notiek saistošo noteikumu izstrādes procesā par kādām būtiskām izmaiņām Rīgas pašvaldības rīcībpolitikā, kas attiecas uz identificējamu jomu vai nozari. Lai izvairītos no riska, ka konsultatīvajā padomē tiek izskatīti jau izlemti jautājumi (risinājumi ir tikuši apskatīti citā institūcijā, un ir pieņemts lēmums), ir svarīgi, ka konsultatīvā padome piedalās un pauž viedokli agrīnā risinājumu izstrādes procesā.

2. **Vienots konsultatīvo padomju nolikumu paraugs.** Iepazīstoties ar spēkā esošajiem nolikumiem, var redzēt, ka to darbības regulējums ir ļoti atšķirīgs. Piemēram, dažos gadījumos ir īpaša ievēlēšanas kārtība, kādā sabiedriskā organizācija iegūst pārstāvniecību konsultatīvajā padomē, citos gadījumos tas nav īpaši atrunāts. Šādu konsultatīvo mehānismu darbībai būtu jābūt vienkāršai, bez liekiem birokrātiskiem šķēršļiem, kā arī atvērta plašākam dalībnieku lokam. Vienlaikus ir svarīgi, ka pašvaldības pārvaldē šie instrumenti ir labi zināmi un to darbība notiek pēc līdzīgiem principiem, labākai darba izsekojamībai, paredzamībai, kā arī ne mazāk svarīgi – mazākai atkarībai no priekšsēdētāja ieinteresētības šo instrumentu izmantot.
3. **Lielāka konsultatīvo mehānismu caurskatāmība.** Sabiedrībai jābūt iespējai izsekot, kuros brīžos pašvaldība rīko konsultācijas, arī pašai pašvaldībai ir svarīgi panākt, ka konsultācijās iesaistās iespējami plašs ieinteresēto personu loks. Lielākajā daļā gadījumu informācija par šīm padomēm ir ļoti skopa, un to darbībai ir grūti izsekot, izņemot Personu ar invaliditāti konsultatīvo padomi, kuras darbība ir detalizēti atspoguļota RD Labklājības departamenta tīmekļvietnē. Konsultatīvo padomju darbs būtu jāatspoguļo pašvaldības tīmekļvietnē, proti, gan padomju sastāvs, gan izveides kārtība, gan nolikums, gan sēžu kalendārs un sēžu protokoli. Ņemot vērā to, ka pašvaldības tīmekļvietnē ir sadaļa, kas veltīta sabiedrības līdzdalībai, un tajā ir arī norādītas pašvaldībā izveidotās konsultatīvās padomes, būtu lietderīgi vienuviet papildināt informāciju par katru konsultatīvo padomi ar iepriekš minēto informāciju.

2.2. Konsultatīvās komisijas

Pētījuma sagatavošanas laikā Rīgas pašvaldībā darbojās nedaudz vairāk kā 50 dažādu komisiju, taču par konsultatīvām komisijām, proti, tādām, kuru nolikumos paredzēta iespēja darbā iesaistīt arī NVO pārstāvjus, var uzskatīt 12 komisijas:

1. Rīgas domes Vidi degradējošo būvju komisiju;
2. Rīgas domes Jaunatnes lietu konsultatīvās komisiju;
3. Stratēģisko projektu uzraudzības komisiju;
4. Rīgas pirmsskolu pieejamības un izglītības kvalitātes pilnveides komisiju;
5. Rīgas sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisiju;
6. Kultūras komisiju;
7. Sporta komisiju;
8. Rīgas publiskās ārtelpas un pilsētvides komisiju;
9. Rīgas Kultūrvēsturiskā materiālā mantojuma komisiju;
10. Rīgas apkaimju attīstības komisiju;
11. Rīgas mikromobilitātes drošības komisiju;
12. Rīgas domes Pasažieru komercpārvadājumu licencēšanas komisiju.

Visas konsultatīvās komisijas darbojas saskaņā ar nolikumu. Lielākā daļa izpētē apskatīto konsultatīvo komisiju ir jaunas un izveidotas pirms nepilna gada vai darbojas dažus mēnešus. Īpaši strauji komisiju un arī darba grupu skaits palielinājās pēc 2020. gada Rīgas domes ārkārtas vēlēšanām, kad Rīgas domē tika ievēlēti daudzi iepriekš sabiedriski aktīvi apkaimju pārstāvji. Piemēram, Rīgas domes Pilsētas attīstības komiteja 2020. gada 23. novembrī izveidoja trīs komisijas: 1) Rīgas publiskās ārtelpas un pilsētvides komisiju; 2) Rīgas apkaimju attīstības komisiju un 3) Rīgas kultūrvēsturiskā materiālā mantojuma komisiju. Rīgas domes Jaunatnes lietu konsultatīvās komisijas nolikums Rīgas domē apstiprināts tikai 2021. gada 21. maijā, taču tās sastāvs šā pētījuma sagatavošanas laikā vēl nebija apstiprināts.

Lielāko daļu konsultatīvo komisiju veido, lai koordinētu dažādu domes iestāžu darbu noteiktā jomā, komisijas pamatsastāvā iekļaujot domes deputātus, domes iestāžu darbiniekus un Rīgas domes departamentu pārstāvjus. Lai arī to nolikumos kā viens no izveides mērķiem ir minēta arī sabiedrības līdzdalības veicināšana, praksē tās šādiem mērķiem neizmanto, un to sastāvā arī netiek iesaistīti nevalstisko organizāciju pārstāvji.

No visām uzskaitītajām komisijām tikai divās pastāvīgi darbojas nevalstisko organizāciju pārstāvji. Viena no tām ir RD Īpašumu departamenta paspārnē izveidotā Vidi degradējošo būvju komisija, kurā ar Rīgas domes lēmumu apstiprināta biedrības "Vides aizsardzības klubs" pārstāve, kā arī pārstāve no profesionālas asociācijas – Latvijas Būvinženieru

savienības. Pārējie aptuveni 23 dalībnieki ir RD darbinieki un deputāti. Komisijas locekļi saņem atbildību par dalību tajā. Savukārt otra ir Rīgas domes Jaunatnes lietu konsultatīvā komisija, kuras sastāvs uz šī pētījuma sagatavošanas brīdi vēl nebija izveidots, taču ir paredzēts, ka to veido gan pašvaldības domes deputāti, gan pašvaldības darbinieki, gan jaunatnes nevalstisko organizāciju pārstāvji. Daļai citu komisiju nolikumos paredzēts, ka to darbības mērķis, cita starpā, ir veidot sadarbību ar NVO, taču nevalstisko organizāciju pārstāvji tajās nemaz nav iekļauti. Tādas ir, piemēram, Kultūras komisija, Sporta komisija un citas.

Izvērtējot informāciju par komisiju darbu, ir visai sarežģīti izprast, kuros gadījumos Rīgas pašvaldība veido konsultatīvās komisijas un kuros gadījumos – konsultatīvās padomes. Piemēram, analizējot vēl nesen izveidotās Rīgas domes Jaunatnes lietu konsultatīvās komisijas nolikumu, nav saprotams, ar ko šī institūcija, ko dēvē par "konsultatīvo komisiju", atšķiras no esošajām konsultatīvajām padomēm (skatīt 5. tabulu).

Tikai retos gadījumos informācija par konsultatīvo komisiju pieņemtajiem lēmumiem ir publiski pieejama, piemēram, kad komisijas sastāvu un nolikumu apstiprina Rīgas dome. Ievērojami sarežģītāk ir izsekot komisiju izveidei un darbam citos gadījumos, piemēram, publiski nav pieejams nedz nolikums, nedz sastāvs, nedz konsultatīvās komisijas protokoli. Atsevišķos gadījumos, piemēram, Pilsētas attīstības komitejas izveidotajām komisijām ir vismaz pieejama informācija par komisiju sēžu norises laiku, taču arī tad trūkst informācijas par komisijas sastāvu, darba kārtību, un netiek publicēti arī sēžu protokoli.

Rīgas pašvaldībā nav izstrādāta vienota prakse par NVO dalības nosacījumiem, piemēram, kad NVO pārstāvju darbs konsultatīvajā padomē tiek apmaksāts. No publiski pieejamās informācijas redzams, ka NVO darbs ir atalgots tikai Rīgas domes Vidi degradējošo būvju komisijā. Otrās komisijas, kur NVO ir pamatsastāvā (Rīgas domes Jaunatnes lietu konsultatīvās komisija), nolikumā, par atalgojumu NVO pārstāvniecībai nekas nav minēts.

Priekšlikumi uzlabojumiem konsultatīvo komisiju darbam sabiedrības līdzdalības jomā

- Skaidri nodalītas sabiedrības konsultatīvās komisijas.** Iainovērst situāciju, kad dažādām (pēc uzdevumiem un darbības principiem) institūcijām izmanto vienu nosaukumu, taču to pienākumi un funkcijas atšķiras, būtu ieteicams Rīgas pašvaldībā ieviest skaidru nošķirumu starp sabiedrības konsultatīvo komisiju (kuras mērķis ir konsultēties ar sabiedrības pārstāvjiem, iekļaujot tos komisijas pamatsastāvā) un citiem mērķiem paredzētu komisiju. Pētījumā konstatēts, ka pašlaik komisijas dibina ļoti dažādiem mērķiem, atšķiras to sastāvs un nozīme, bet visas tiek apzīmētas kā "komisijas", kas var radīt apjukumu par noteiktās institūcijas vietu lēmumu pieņemšanas procesos. 6. tabulā ir identificēti dažādi komisiju veidi.
- Sistēmiska pieeja komisiju un darba grupu izveidei.** Pašlaik pašvaldībā darbojas daudz dažādu komisiju, un var būt sarežģīti atšķirt to darbības mērķus un izveides pamatotību: proti, vai tās ir paredzētas pašvaldības pārvaldes uzdevumu iekšējai apspriešanai vai plašākam jautājumu lokam, kas saistīts ar

5. tabula. Salīdzinošs dažādu institūciju mērķu pārskats

Personu ar invaliditāti NVO konsultatīvās padomes izveides mērķis	Rīgas domes Jaunatnes lietu konsultatīvās komisijas izveides mērķis
Konsultatīvās padomes mērķis ir veicināt personu ar invaliditāti pilsonisko līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos un veicināt sadarbību starp personu ar invaliditāti pārstāvošajām nevalstiskajām organizācijām un Rīgas pilsētas pašvaldību.	Komisija ir Rīgas domes konsultatīva (padomdevēja) institūcija, kas izveidota, lai nodrošinātu starpinstitucionālu sadarbību un nevalstiskā sektora līdzdalību Rīgas pilsētas pašvaldības jaunatnes politikas plānošanā, īstenošanā un novērtēšanā, kā arī veicinātu jauniešu līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē.

Avots: Personu ar invaliditāti NVO konsultatīvās padomes nolikums, Rīgas domes Jaunatnes lietu konsultatīvās komisijas nolikums.

6. tabula. Komisiju veidi Rīgas pašvaldībā					
Komisijas apzīmējums	Sabiedrības konsultatīvas komisijas	Likumā noteiktās komisijas	Koordinējošas komisijas/ starpinstitūciju komisijas	Nominācijas komisijas, finansējuma piešķiršanas komisijas	Konsultatīvas komisijas
Pamatpazīmes	Veidotas konsultācijām ar sabiedrību. Sabiedrības pārstāvji ir komisiju pamatsastāvā.	Likumā/ pašvaldības nolikumā noteiktas komisijas.	Tās veido pašvaldības dažādu struktūrvienību darbinieki, bez domes deputātu dalības.	Tiek izveidotas vienam konkrētam mērķim. Darbojas noteiktu laiku.	Veido pašvaldības deputāti un departamentu vadītāji/ darbinieki.
Piemēri	Jaunatnes komisija (vēl nav uzsākusi darbu)	Rīgas pilsētas Vēlēšanu komisija Dzīvojamo telpu privatizācijas komisija Rīgas domes Administratīvā komisija	Rīgas pilsētas Siltumapgādes jautājumu komisija Rīgas domes Dzīvojamo telpu apmaiņas komisija	Nominācijas komisija Rīgas pilsētas izpilddirektora izvēlei	Kultūras komisija Sporta komisija

Avots: autoru veidots apkopojums, pamatojoties uz pašvaldības tīmekļvietnes informāciju.

pašvaldības attīstību, noteiktu jomu politikas un regulējuma izstrādi, kur būtu likumīgi un lietderīgi pieaicināt arī sabiedrības pārstāvjus un ekspertus.

Sistēmiska pieeja komisiju izveidē būtu tad, ja komisiju jautājumu loks būtu saistīts ar pašvaldības darbības attīstības mērķiem (komisiju darbības jomas atspoguļo attīstības prioritātes), izvērtēts komisiju darbības nodrošināšanai nepieciešamais resursu apjoms, kā arī noteikts, cik plaši tā atvērta citu personu līdzdalībai. Tas nepieciešams visām iesaistītajām pusēm, lai būtu vienota izpratne par šo institūciju izmantošanas mērķiem: sabiedrībai būtu saprotams, kādas ir tās iespējas iesaistīties pašvaldības darbībā; pašvaldības darbiniekiem būtu skaidrs, kas ir izveidotās institūcijas un kā darbinieki tās var izmantot, izstrādājot projektus, pašvaldības regulējumu, pilnveidojot pašvaldības pakalpojumus un citos jautājumos; pašvaldības deputātiem būtu skaidrs, kuros gadījumos

viņi var ierosināt šādu komisiju izveidi un kādā veidā tiek nodrošināti tās darbībai nepieciešami resursi, jo tās rada papildu slodzi administrācijai, kurai jāspēj pārorientēt savu darbību, lai to varētu nodrošināt.

3. **Lielākaatklātība.** Gadījumā, kad konsultatīvās komisijas tiek veidotas ar plašāku mērķi, jānodrošina arī daudz lielāka caurskatāmība par to darbību, lai pilsoniskā sabiedrība par šo iespēju vispār uzzinātu, kā arī izmantotu iespējas iesaistīties. Pašvaldībā nav vienotas prakses, kā atspoguļot informāciju par šādu komisiju sastāvu, izveides kārtību, nolikumu un pieņemtajiem lēmumiem. Lielākajā daļā gadījumu informācija par šīm komisijām ir ļoti skopa – gan par to sastāvu, izveides pamatojumu, gan vispārīgo darbību.
4. **Vienoti sadarbības principi ar NVO.** Rīgas pašvaldībā nav izstrādāta vienota prakse par NVO iesaistes nosacījumiem. Atšķiras pieeja, kā NVO iesaistās konsultatīvajās komisijās

(konkursa rezultātā vai pēc uzaicinājuma), kā arī tam, kuros gadījumos NVO pārstāvis par darbu saņem atlīdzību. Šis jautājums būtu jārisina, arī plānojot Memoranda padomes darbību, lai iesaistītie NVO pārstāvji spētu kvalitatīvi piedalīties padomes darbā, pirms tam izlasot sēžu materiālus, konsultējoties ar citām Memorandu parakstījušām organizācijām utt. Lai radītu vienlīdzīgas iespējas NVO līdzdalībai pašvaldības darbā, ieteicams, ka visos gadījumos, kad NVO tiek iesaistītas konsultatīvās komisijas darbā, tiktu rīkots atklāts konkurss, nostiprinot šo principu komisijas nolikumā.

2.3. Darba grupas

Rīgas pašvaldībā darbojas vairākas darba grupas, kur var izšķirt **iekšējās pārvaldes jautājumu risināšanas darba grupas** (piemēram, tās, kas izveidotas ar Rīgas mēra vai departamenta direktora rīkojumu), kurās sabiedrības līdzdalības elements ir minimāls vai nav vispār (piemēram, darba grupa sabiedriskā transporta pieturvietu nojumju dizaina izstrādei un iegādei vai darba grupa Rīgas pašvaldības institūcijas reorganizācijai). Tāpat Rīgas pašvaldībā darbojas **darba grupas, kuru darbība vērsta uz plašāku jautājumu risināšanu**, piemēram, jaunu politikas iniciatīvu izstrādi vai nozīmīgu dokumentu sagatavošanu. Šādās darba grupās kā uzaicinātie eksperti (ne darba grupas pamatsastāvā) mēdz līdzdarboties arī nevalstisko organizāciju pārstāvji un individuālie speciālisti. Tieši šādas darba grupas 2020. gadā tika izveidotas ar Rīgas domes Mājokļu un vides komitejas lēmumu²⁰, paredzot, ka tiek izveidota: 1) Atkritumu samazināšanas un apsaimniekošanas darba grupa; 2) Klimatneitralitātes darba grupa; 3) Vides komunikācijas darba grupa; 4) Mājokļu programmas darba grupa.

RD Mājokļu un vides komitejas izveidotajās darba grupās strādā Rīgas domes deputāti. Publiski pieejamā informācija liecina, ka šajās darba grupās tiek pieaicināti arī jomu eksperti. Darba grupu pilnvaras ir pielīdzināmas komisiju pilnvarām tādā nozīmē, ka abās institūcijās darbība norit līdzīgi, proti, tajās netiek pieņemti lēmumi, bet gan meklēti risinājumi. To intervijā norādīja arī RD deputāte S. Vancāne, skaidrojot, ka nozīmīgas atšķirības starp komisijām un darba grupām nav, taču, veidojot šādu institūciju, tika nolemts to dēvēt par darba grupu, jo tās darbs ir intensīvs: "Mēs tur patiešām arī darbojamies, tādēļ tā ir darba grupa."²¹ Mājokļu un vides komitejas izveidoto darba grupu nosaukumi norāda, ka to darbība ir plaša un nav saistāma

tikai ar viena dokumenta izstrādi, tādēļ pastāv liela iespēja, ka šādas darba grupas darbības termiņš varētu būt līdzīgs deputātu pilnvaru laikam. Piemēram, Klimatneitralitātes darba grupas nolikumā minēts, ka šī darba grupa ir "Rīgas domes Mājokļu un vides komitejas izveidota institūcija, kuras darbības mērķis ir veicināt Rīgas kļūšanu par klimatneitrālu pilsētu, nosakot ar to saistītus attīstības mērķus, rīcības un ieviešanas plānus, nodrošināt iesaistīto pušu līdzdalību plānošanā un ieviešanā, kā arī sekojot līdzi attīstības gaitai", proti, visticamāk, šo mērķu sasniegšana ir iespējama tikai ilgākā laika periodā.

Informācija par darba grupu uzdevumiem, jo īpaši, ja to darbība ir vērsta uz plašāku jautājumu risināšanu, nav pietiekama. Apzinoties, ka darba grupas mērķis nav publiski diskutēt par iespējamiem risinājumiem, bet gan izstrādāt un piedāvāt risinājumus pašvaldības turpmākai rīcībai, būtu ieteicams pašvaldības tīmekļvietnē ietvert vismaz informāciju par darba grupu mērķiem, uzdevumiem un sastāvu. Šāda informācija būtu noderīga ne tikai jomas speciālistiem, kuri varētu sekot līdzi darba grupas progresam, bet arī sniegtu ieskatu par darba grupu arī citām konsultatīvajām institūcijām Rīgas pašvaldībā, ļaujot labāk saprast vajadzību pēc iesaistes tās darbā.

20 Informācija pieejama šeit: <https://mvd.riga.lv/izveidojot-cetras-darba-grupas-rigas-dome-aktivak-pieversies-majoklu-un-vides-jautajumu-risinanasai/> [Pēdējo reizi skatīts 28.09.2021.]

21 Intervija ar Rīgas domes deputāti S. Vancāni 2021. gada 23. septembrī.

3. Citi iedzīvotāju iesaistes instrumenti

Papildus jau institucionalizētiem iedzīvotāju iesaistes mehānismiem ir svarīgi uzsvērt trīs svarīgus procesus, kas varētu nozīmīgi ietekmēt arī iedzīvotāju iespējas ietekmēt pašvaldības darbību. Starp tiem ir līdzdalības procesi pilsētas apkaimēs; apkaimju iedzīvotāju koordinatori un salīdzinoši novatorisks iedzīvotāju instruments – līdzdalības budžeta projektu konkurss.

3.1. Pilsētas apkaimju aktivizēšanās

RD Pilsētas attīstības departaments pirms vairāk nekā 10 gadiem uzsāka aktīvu darbu ar apkaimju robežu definēšanu, turklāt arvien vairāk ir dzirdama arī apkaimju iedzīvotāju balss, un daži apkaimju biedrību līderi pēc 2020. gada vēlēšanām kļuva par Rīgas lēmējvaras pārstāvjiem – domes deputātiem.

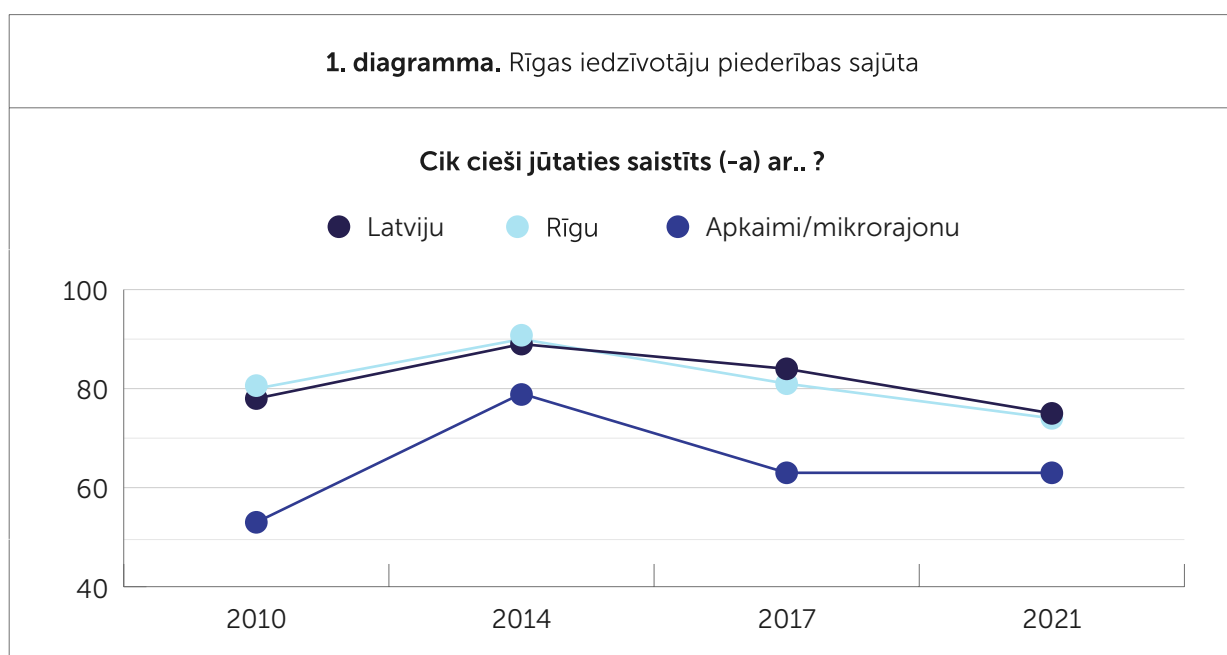
Rīgā ir 58 apkaimes, no kurām 38 apkaimēs ir nodibinātas apkaimju biedrības. Savukārt

lielākā daļa šo apkaimju biedrību (30 biedrības) ir apvienojušās jumta organizācijā – Rīgas Apkaimju aliansē.²² Tās darbība pēdējos gados ir kļuvusi pamanāma – gan šī jumta organizācija, gan pašas apkaimju biedrības ir biežāk minētais pašvaldības sadarbības partneris intervijās ar Rīgas administrācijas darbiniekiem un politiķiem. Dažās apkaimēs, piemēram, Teikā un Purvciemā, ir izveidotas pat divas biedrības, taču 20 apkaimēs apkaimju attīstības biedrību nav.

Kā redzams 1. diagrammā, apkaimju attīstībai ir liels potenciāls: pēdējos 11 gados par 10% palielinājusies iedzīvotāju piederības sajūta savai apkaimē, kamēr piederības sajūtai Rīgai un Latvijai (lai arī tā ir augstāka par piederību apkaimēm) ir tendence samazināties. Lielāku piederības sajūtu apkaimē izjūt seniori un cilvēki ar zemiem ienākumiem. Savukārt priekšpilsētu griezumā lielāku piesaisti savai apkaimē izjūt Zemgales priekšpilsētā dzīvojošie (74%), kamēr nedaudz zemāka tā ir Centra rajona (59%) un Latgales priekšpilsētas iedzīvotājiem (58%).

Lai iedzīvotāji apvienotos jautājumu risināšanai, jāievēro vairāki priekšnoteikumi, piemēram, savstarpējā uzticēšanās un gatavība sadarbībai ir labvēlīga augsne. Raksturojot attiecības un sadarbību ar kaimiņiem mājā vai ielā, kurā iedzīvotāji dzīvo, lielākā daļa atpazīst (81%) un sveicina (80%) kaimiņus, un gandrīz katrs

22 Dati no Rīgas Apkaimju alianses Facebook lapas, situācija 2021. gada 10. septembrī.

Avots: autoru sagatavots sabiedriskās domas aptauju apkopojums – “SKDS” aptauja 2021, n=804; “TNS Kantar” aptauja 2017, n=804; “SKDS” aptauja 2014, n=801. Kopā skaitītas atbildes “Ļoti cieši” un “cieši”.

ceturtais iedzīvotājs ir kopā ar savas mājas vai ielas kaimiņiem risinājis kādu problēmu, tostarp rakstījis vēstuli Rīgas pašvaldībai (24%), bet gandrīz piektdaļa aptaujāto (galvenokārt seniori) kopā ar kaimiņiem ir labiekārtojuši mājas apkārtni vai koplietošanas telpas, tostarp

piedaloties arī vietējās talkās (18%). Minētajos rādītājos nav vērojamas izteiktas tendences pēdējos septiņos gados, kopš šo jautājumu uzdod aptaujās, taču tie ir augstāki nekā vidējie rādītāji Latvijā²³. Vērojams, ka mazāka piederības sajūta savai apkaimei, kā arī sadarbības pieredze

Sabiedrības līdzdalība, iesniedzot kolektīvo iesniegumu

Atšķirībā no nacionālā līmeņa, kur kolektīvo iesniegumu izskatīšana ir Saeimas kā likumdevēja pienākums, pašvaldībām šāda pienākuma nav, un parasti pašvaldības uz šādu iesniegumu reaģē līdzīgi kā uz jebkuru citu iesniegumu, atbildot iesniegumu likuma noteiktajā kārtībā. Taču – atšķirībā no individuāla iesnieguma – šādos gadījumos ir savākti daudzu iedzīvotāju paraksti, kas ir arī skaidrs signāls pašvaldībai, ka tā ir plašāka mēroga problēma, kurai būtu lietderīgi pievērst uzmanību un saprast, vai tai pašvaldībā ir atbilstošs sistēmisks risinājums. Saeimā izskatīšanā ir jaunais Pašvaldību likums, kurā paredzēts, ka arī pašvaldībās tiks ieviests pienākums noteiktā kārtībā izskatīt iedzīvotāju kolektīvos iesniegumus. Lai sabiedrības dalība šādos procesos būtu sekmīga, ir svarīgi, ka pašvaldība ievēro labas līdzdalības pamatprincipus:

1. "Kolektīvie iesniegumi kā nozīmīgas iniciatīvas" – lai gan tiesiskais regulējums neparedz pašvaldībām pienākumu izskatīt kolektīvo iesniegumu kā nozīmīgu iniciatīvu, pašvaldībai būtu jāpievērš tiem īpaša vērība, izskatot tos pašvaldības domes sēdēs. Pašvaldībai būtu jānosaka kārtība nolikumā, kā šos iesniegumus virzīt skatīšanai pašvaldībā, lai vērtētu ievērojamo iedzīvotāju aktīvisma izpausmi atšķirīgi no individuāli iesniegumu izskatīšanas kārtības.
2. "Iesaisti iniciatīvas autorus" – ir svarīgi, ka risinājumu meklēšanā un izstrādē iesaista personas, kuras pilnvarotas pārstāvēt kolektīvā iesnieguma iesniedzējus. Šīs personas jāaicina ne tikai uz attiecīgās pašvaldības iestādes sēdi, kurā skata kolektīvā iesnieguma iniciatīvu, bet parakstītāju pārstāvji pēc iespējas jāiekļauj to pašvaldības iestāžu darbā, kas skatīs un meklēs risinājumus kolektīvajā iesniegumā minētām iniciatīvām.
3. "Konsultēšanās ar dažādām mērķgrupām" – ja kolektīvajā iesniegumā minētā iniciatīva skar plašas sabiedrības grupas, ir svarīgi risinājumu izstrādē iesaistīt arī citas konsultatīvās institūcijas un sabiedrības grupas.
4. "Atklātība par paveikto" – lai veicinātu pašvaldības darba caurskatāmību, ir svarīgi, ka tā regulāri un ne retāk kā reizi trīs mēnešos apkopo un publicē savā tīmekļvietnē aktuālo informāciju par kolektīvā iesnieguma virzību un tā izskatīšanas rezultātiem, iesniedzot šo informāciju arī kolektīvā iesnieguma pieteicējiem.

Līdzdalības platforma "ManaBalss.lv" regulāri publicē kolektīvos iesniegumus, kas skar Rīgas pašvaldības kompetenci. Piemēram, 2021. gada 11. februārī platformā tika publicēta biedrības "Pilsēta cilvēkiem" iniciatīva "Rīgas ietves jātira pašvaldībai!" (<https://manabalss.lv/rigas-ietves-jatira-pasvaldibai/show>), lai centralizētu Rīgas ietvju tīrīšanas sistēmu. Tāpat platformā atrodamas daudzas citas iniciatīvas, kas skar ļoti dažādas pašvaldības darbības jomas, piemēram, priekšlikums ieviest bezmaksas sabiedrisko transportu grūtniecēm un māmiņām ar bērniem līdz viena gada vecumam (ierosinājusi privātpersona, savākti 900 paraksti no iecerētajiem 2000 parakstiem); priekšlikums par atkritumu stāvvadu Rīgā turpmāku izmantošanu (ierosinājusi privātpersona, savākti 625 paraksti no iecerētajiem 2000 parakstiem) vai priekšlikums steidzami likvidēt mākslinieka Kristiana Brektes murāli no skolas sienas (ierosinājusi privātpersona, savākti 4930 paraksti no iecerētajiem 2000 parakstu).

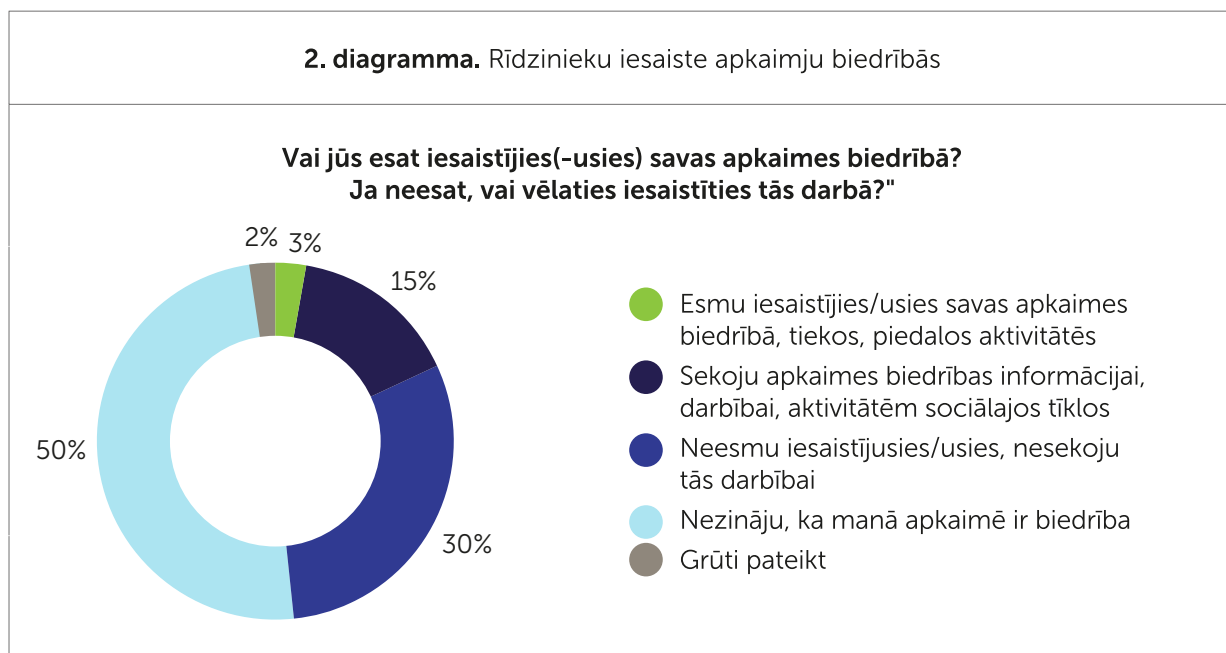
23 Lai arī nav pieejami precīzi salīdzināmi dati, taču šādu secinājumu ļauj izdarīt "SKDS" šā gada sākumā veiktā aptauja par nacionāla līmeņa sabiedrisko aktivitāti. SKDS 2020. gada oktobrī veiktā aptaujā, kurā Latvijas iedzīvotājiem tika jautāts, ko no uzskaitītā iedzīvotāji darījuši pēdējo divu gadu laikā, tikai 2,9% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju ir paiduši viedokli pašvaldības vai valsts iestādes rīkotā apspriedē; tikai 7,5% parakstījuši peticiju, sabiedrisko iniciatīvu vai atklāto vēstuli; tikai 2,2% ir sazinājušies ar Saeimas vai pašvaldības deputātiem.

ar citiem ir jaunākas paaudzes iedzīvotājiem, kā arī cilvēkiem ar zemiem ienākumiem. Šīs abas grupas salīdzinoši biežāk atbild, ka nevēlas, lai pašvaldība biežāk noskaidrotu viņu viedokli, kā arī to, ka nezina, kur vērsties pašvaldībā, ja jārisina kāda problēma. Sadarbības pieredzes gandrīz nav jauniešiem no 18 līdz 24 gadu vecumam, kur aptaujātie 1% atzīst, ka kopā ar kaimiņiem risinājuši kādu svarīgu problēmu, bet 3% kopā ar kaimiņiem sakopuši tuvāko apkaimi. Tāpat var novērot, ka nedaudz mazāka sadarbība ir iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem.

Ja kopējā gatavība iesaistīties vietējo jautājumu risināšanā ir salīdzinoši laba, iedzīvotāji tomēr kūtri iesaistās institucionalizētās līdzdalības formās jeb biedrībās: tikai 3% respondentu ir iesaistījušies savas apkaimes biedrībā, un vēl 15% atzīst, ka seko tās informācijai, darbībai un aktivitātēm sociālajos tīklos. Kopumā aptuveni puse aptaujāto rīdzinieku nezina, vai viņu apkaimē ir šāda biedrība (skatīt 2. diagrammu)²⁴.

RD Pilsētas attīstības komiteja izveidojusi Rīgas apkaimju komisiju, kas strādā ar apkaimju jautājumiem bijušā Čiekurkalna attīstības biedrības vadītāja, Rīgas domes deputāta K. Spundes vadībā ("Jaunā Vienotība"). Lai arī komisijā netiek pieņemti saistoši lēmumi, tās darbības principi paver plašas iespējas apkaimju biedrībām panākt to interešu uzklauššanu. K. Spunde intervijā norādīja, ka komisijas sēdēm parasti ir trīs daļas, kur pirmā ir veltīta lokālplānojumu apspriešanai (komisija ir panākusi, ka visi Rīgas lokālplānojumi tiek skatīti komisijā pirms turpmākas virzības uz Attīstības komiteju), tātad apkaimju biedrībām ir iespēja detalizēti apspriest lokālplānojumus, klātesot dažādiem pašvaldības darbiniekiem. Otrā daļa ir veltīta kādas apkaimes jautājumiem, uzaicinot uz sēdi attiecīgās apkaimes biedrības pārstāvjus. Parasti šos pārstāvjus lūdz nosaukt trīs aktuālākās problēmas apkaimē, un tās ne vienmēr ir saistītas ar pilsētplānošanas jautājumiem. K. Spunde norāda, ka sēdē piedalās arī domes struktūrvienību pārstāvji, kā arī pašvaldības

2. diagramma. Rīdzinieku iesaiste apkaimju biedrībās

Avots: "SKDS" no 29.07.2021. līdz 11.08.2021.veiktā Rīgas iedzīvotāju aptauja "Rīgas iedzīvotāju uzskati par aktuālajiem jautājumiem pašvaldībā"; aptaujāti 804 rīdzinieki.

Gada laikā, kopš darbojas šis Rīgas domes sasaukums, ievērojami veicināta apkaimju biedrību nozīme un iespējas ietekmēt pašvaldības lēmumus gan ar plašākām iespējām ietekmēt pašvaldības lēmumus, gan ar apkaimju un to biedrību finansiālu atbalstu.

kapitālsabiedrību pārstāvji, ļaujot šīs problēmas izrunāt visām iesaistītajām pusēm. Savukārt trešā daļa parasti ir rezervēta Rīgas Apkaimju aliansei aktuāliem jautājumiem, proti, apkaimju biedrību jumta organizācijai ir iespēja aktualizēt kādu nozīmīgu jautājumu, ja tāds ir radies²⁵.

24 "SKDS" 2021. gada aptaujas dati liecina, ka biežāk nekā vidējie rādītāji to, ka ir iesaistījušies apkaimes biedrībā vai seko līdzī tās informācijai, norādīja respondenti Ilģuciemā, Teikā, Sarkandaugavā, Centrā, Āgenskalnā, Bolderājā un Imantā. Jānorāda, ka Āgenskalnā, Zolitūdē, Ziepniekkalnā, Pļavniekos, Mežciemā, Maskavas forštatē, Purvciemā un Dārzcīemā dzīvojošie respondenti biežāk nekā vidēji nezina, ka viņu apkaimē ir biedrība.

25 Intervija ar RD deputātu K. Spundi ("Jaunā Vienotība") 2021. gada 14. septembrī.

Apkaimju biedrību darbs ir stiprināts arī ar plašāku finansiālu atbalstu. Pašvaldībā jau vairākus gadus izveidots projektu konkurss "Apkaimju iniciatīvas līdzdalības un piederības veicināšanai", kura mērķis, cita starpā, ir veicināt apkaimju sociālo līdzdalību kā vienu no iedzīvotāju pašorganizācijas veidiem. Šajā konkursā var piedalīties ne tikai apkaimju biedrības, bet jebkura juridiska persona, kas reģistrēta Rīgā, kā arī Rīgas pilsētas pašvaldības iestādes, kas vēlas uzlabot Rīgas pilsētas administratīvās teritorijas iedzīvotāju dzīves kvalitāti. 2021. gada augustā pašvaldība lēma par finansējuma piešķiršanu tieši apkaimju biedrību darbības stiprināšanai, piešķirot finansējumu administratīvo izdevumu segšanai 1000 eiro apmērā gadā. Lai pieteiktos finansējumam, biedrībām jāatbilst dažiem kritērijiem, starp kuriem ir prasība pēc vismaz 10 biedriem biedrībā, savukārt katru nākamo gadu, lai pieteiktos šim finansējumam, biedrībai biedru skaits jāpalielina par vismaz 5 biedriem.

Kopš 2019. gada, piedaloties līdzdalības budžeta konkursā (skatīt 3.3. nodaļu), apkaimju biedrībām ir priekšroka iniciatīvu iesniegšanā, jo pirmos divus šā konkursa īstenošanas gadus iedzīvotājiem šādas tiesības iesniegt iniciatīvas nebija paredzētas.

Šie pasākumi ir ievērojami stiprinājuši apkaimju biedrību darbību. Pašvaldības darbinieki un deputāti intervijās atzinīgi novērtē to, ka pašvaldībai ir šāds partneris, ar kuru konsultēties par Rīgas attīstības jautājumiem. Vienlaikus daudzas apkaimju biedrības ir salīdzinoši nelielas, un var diskutēt par to, cik plašo iedzīvotāju daļu tās pārstāv. Tāpat aptuveni trešajā daļā apkaimju šādu biedrību nav, tātad arī ievērojami grūtāk uzrunāt iedzīvotājus tajās.

Priekšlikumi uzlabojumiem iedzīvotāju interešu pārstāvības stiprināšanā

1. Būtu nepieciešams stiprināt vietējās apkaimes, jo īpaši to brīvprātīgo darbu, nodrošinot nepieciešamos atbalsta instrumentus – telpas, darbarīkus, lai pulcētos, vai rīkotu vietējo kopienu iesaistošus pasākumus, sakopšanas talkas un attīstītu citas kopienu saliedējošas aktivitātes. Citu valstu pieredze liecina, ka ilgtermiņā šādā veidā var attīstīt revitalizējamās teritorijas, uzlabot vides drošību, risināt arī plašākas sociālas problēmas.
2. Vienlaikus ar apkaimju kustības attīstīšanu

pašvaldības pienākums ir iesaistīt pašvaldības iedzīvotājus lēmumu pieņemšanas procesā, turklāt uzrunāt arī tās iedzīvotāju grupas, kas nav apvienojušās kādā interešu aizstāvības organizācijā, vai arī tās, kas ir apvienojušās, bet kurām nav pietiekamas kapacitātes aktīvi iesaistīties pašvaldības lēmumu pieņemšanas procesā, līdz ar to, tās ir mazāk redzamas. Pašvaldība ir ieguvusi labu sadarbības partneri – apkaimju biedrības, taču ir svarīgi, ka iedzīvotāju viedoklis tiek skaidrots ne tikai ar šo biedrību starpniecību, bet arī jautājot nozaru nevalstiskajiem partneriem un pašiem iedzīvotājiem. Pašvaldībai būtu arī lietderīgi iesaistīt ne vien teritoriālās biedrības, bet arī biedrības, kas strādā ar noteiktu mērķgrupu, piemēram, senioru, jauniešu, jauno vecāku biedrības u. tml. vai kas apvienojušās noteikta jautājuma risināšanai (atbalsts daudzbērnu ģimenēm, dzīvokļu īpašnieku biedrības, skolu padomes, interešu izglītības nodrošinātāji utt.).

3. Attīstot apkaimju biedrību administratīvā darba atbalsta mehānismus, pašvaldībai būtu lietderīgi nākotnē ieviest šādu atbalstu arī nozaru nevalstiskajām organizācijām, kas reģistrētas un darbojas Rīgā. Pētījumā tika novērots, ka iesaistīto organizāciju spektrs ir visai šaurs, un lielākoties tiek iesaistītas lielākās, aktīvākās nevalstiskās organizācijās, taču mazajām organizācijām šāda pārstāvniecība ir nepietiekama, un tām galvenokārt trūkst kapacitātes šim mērķim.
4. Aptaujas dati par iedzīvotāju līdzdalību Rīgā liecina, ka pašvaldībai tuvākajā nākotnē būtu jāpievērš uzmanība divām sociāldemogrāfiskajām grupām: 1) jauniešiem (18–24 gadi), kuri iepriekš gandrīz nav sadarbojušies ar kaimiņiem un apkaimes iedzīvotājiem, lai talkotu vai kopā risinātu kādu problēmu; 2) iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, kuru iesaiste apkaimes attīstībā ir zemāka.

3.2. Apkaimju koordinātoru institūcija

2021. gada janvārī Rīgas dome pieņēma lēmumu reorganizēt trīs pašvaldības izpilddirekcijas²⁶, to vietā izveidojot Rīgas Apkaimju iedzīvotāju centru ar pieciem apkaimju koordinātoriem. Apkaimju iedzīvotāju centri darbojas kā vienas pieturas aģentūras, un to uzdevums ir arī strādāt ar apkaimju iedzīvotājiem,

²⁶ Rīgas Austrumu izpilddirekcija, Rīgas Pārdaugavas izpilddirekcija un Rīgas Ziemeļu izpilddirekcija.

Sabiedrības līdzdalība kā projekta daļa

Nereti pašvaldības iesaistās dažādās projektu aktivitātēs kopā ar citām pašvaldībām Latvijā un Eiropā, izstrādājot vienotus risinājumus vai izmēģinot jaunas metodes. Bieži šādi projekti ļauj izmēģināt jaunas sabiedrības līdzdalības metodes, un vēlāk tās ieviest citās pašvaldības aktivitātēs. Pašvaldības reti izmanto iespēju ieviest sabiedrības līdzdalības elementus projektos, kuru īstenošanai piesaistīts ārējais finansējums, taču, darot to biežāk, ir iespēja stiprināt pašvaldības darbinieku kapacitāti darbam ar sabiedrību, kas ir visai liels izaicinājums, jo parasti pašvaldības darbiniekiem iedzīvotāju iesaistīšana ir viens no pienākumiem, kas jāspēj prioritēt, jāsaprot, kā to labi paveikt, kā uzrunāt iedzīvotāju grupas, kas attiecīgajā brīdī ir nozīmīgs utt. Parasti tam ir ierobežoti laika resursi, bet eksperimentālām metodēm bieži tiek piešķirti finanšu resursi. Tādēļ ir lietderīgi izvērtēt iespējas, integrēt sabiedrības līdzdalības jautājumus projektos, kuriem pašvaldība piesaista grantu finansējumu. Tas sniedz iespējas ne tikai stiprināt darbinieku prasmes, bet arī izmēģināt dažādus jauninājumus.

Piesakoties projektu finansējumam, būtu lietderīgi tajos iekļaut arī ar pamatjautājumu saistīto sabiedrības nozīmi, piemēram:

1. "Ieproprogrammēt līdzdalību kā projekta daļu" – daži pašvaldības piemēri liecina, ka, īstenojot dažādus grantu projektus, ir iespēju labāk uzrunāt dažādas sociālās grupas, ko citādi iepriekš nav bijis laika, iespēju vai prasmju uzrunāt. Ieproprogrammētās aktivitātes ir ļāvušas labi iepazīt šīs mērķgrupas un saprast to vajadzības, ļaujot paturēt redzeslokā arī šīs grupas, kad tas nepieciešams citos attiecīgajai pašvaldībai svarīgos jautājumos.
2. "Izmantot inovatīvas pieejas" – lai apzinātu sabiedrības viedokli par risinājumiem, ir lietderīgi izmantot inovatīvas un mērķētas metodes, piemēram, testēt e-konsultācijas, izmēģināt fokusgrupu pieeju vai daudzas citas atkarībā no projekta pamatjautājuma. Parasti inovācijām sākotnēji nepieciešams lielāks finansējums, ko pašvaldība nevar šim mērķim atvēlēt tās budžeta dēļ. Projektu finansējums paver iespējas radošāk pievērsties iesaistes jautājumiem, izmēģināt dažādas metodes un izprast, kas no tā pašvaldībai noder un ir izmantojams nākotnē citās jomās.
3. "Mācīties no pieredzes" – projektu partneru pieredzes apmaiņa var būt nozīmīga, lai stiprinātu pašvaldības darbinieku prasmes, kā strādāt ar sabiedrību. No pieredzes ir vērts mācīties ne vien starptautisku partneru gadījumā, bet arī savā pašvaldībā, pēc īstenošanas projekta rīkojot apspriedes ar citiem struktūrvienību darbiniekiem, lai dalītos ar iegūto informāciju, jo īpaši kolēģiem, kuri strādā ar iedzīvotāju iesaistes jautājumiem. Šādu pieredzes apmaiņu regulāri būtu lietderīgi īstenot arī gadījumos, kas nav saistīti ar kāda projekta īstenošanu. Iepriekšējo gadu pētījumi liecina, ka pašvaldību darbiniekiem trūkst šādu atbalsta pasākumu, kā arī metodisko materiālu.
4. "Iesaisti kolēģus no citām pašvaldības struktūrvienībām" – pašvaldībās bieži novērojama prakse, ka struktūrvienība savu darbu plāno galvenokārt tikai šauras nozares ietvaros, taču liela daļa jautājumu parasti ir plašāki, tādēļ ir vērts vairāk sadarboties ar kolēģiem no citām struktūrvienībām un departamentiem – gan ikdienā, gan projektu īstenošanas laikā. Tas nodrošinās ne tikai labāku informācijas apriti, bet arī iespēju daudzpusīgāk izvērtēt un rast labākus risinājumus.

"Rīgas enerģētikas aģentūra" laikposmā no 2019. gada līdz 2021. gadam īstenoja Rīgā starptautisku projektu "Zaļā mobilitāte senioriem (GreenSAM)", lai veicinātu videi nekaitīgu mobilitāti Baltijas jūras reģionā, aktīvi iesaistot tieši vecāka gadagājuma rīdziniekus un līdzdalībai izmantojot Latvijā jaunu iesaistes metodi – mobilitātes laboratorijas, kas paredz iesaistīt konkrētas iedzīvotāju grupas, piemēram, seniorus mobilitātes jautājumu risināšanā, apvienojot mērķtiecīgā koprades un izvērtēšanas procesā dažādas ieinteresētās puses, tostarp pilsētplānotājus, līdzdalības ekspertus, pašus mērķgrupu iedzīvotājus un citus. Mobilitātes laboratorijas Rīgā rīkoja, sadarbojoties senioriem, pilsētplānošanas studentiem, Rīgas domes darbiniekiem un speciālistiem, un tajās seniori piedalījās viņiem piemērotas infrastruktūras izveides procesā, kļūstot par ekspertiem, kuri konsultē pilsētplānotājus.

izzinot viņu vajadzības, kā arī nodrošinot saikni starp apkaimes iedzīvotājiem un dažādām pašvaldības struktūrvienībām. Katram apkaimju koordinātoram ir noteikta sava darbības teritorija un liels skaits apkaimju, piemēram, Āgenskalna punktā strādājošajam koordinātoram atbildības teritorija ir vislielākā – 18 apkaimes, bet Centra punkta koordinātorā atbildībā ir 16 apkaimes ļoti plašā teritoriālā pārklājumā – no Centra apkaimes līdz Mangaļsalai.

Koordinātori apkaimēs strādā vien dažus mēnešus, un katram apkaimes koordinātoriem ir izveidota sava Facebook grupa, kurā jau notiek aktīva saziņa ar apkaimju iedzīvotājiem. Paši koordinātori atzīst, ka pirmie darbības mēneši galvenokārt ir bijuši saistīti ar dažādu iedzīvotāju sūdzību risināšanu, nododot jautājumus atbildīgajām pašvaldības iestādēm risināšanai vai atbildes sniegšanai, taču nākotnē koordinātori vēlētos lielāku uzmanību pievērst arī darbam ar vietējām kopienām, iedzīvotājiem, lai varētu pildīt arī savus pienākumus sabiedrības līdzdalības jomā.²⁷ Gan koordinātori, gan intervētie deputāti atzīst, ka koordinātoru skaitam būtu jābūt lielākam, kā arī nākotnē būtu nepieciešams stiprināt koordinātoru funkcijas, jo pašlaik tās līdzinās informācijas koordinātorā vai pastnieka lomai, nogādājot sūdzības un jautājumus atbildīgajām domes struktūrvienībām un ziņojot par saņemtajām atbildēm.

Vēl nav iespējams vērtēt apkaimju koordinātoru nozīmi pašvaldības un iedzīvotāju sadarbības stiprināšanā, taču pirmie darbības mēneši liecina, ka šādā veidā pašvaldībai ir ievērojami vieglāk izplatīt aktuālo informāciju mērķētām iedzīvotāju grupām, piemēram, par iespēju piedalīties publiskajā apspriešanā vai piedalīties pilsētas mēra tikšanās ar iedzīvotājiem attiecīgajā apkaimē.

Kamēr vēl ir pārāgri vērtēt Rīgas pieeju, līdzīgs modelis ir izrādījies Somijas galvaspilsētā Helsinkos, kas izmēra un iedzīvotāju skaita ziņā salīdzināma ar Rīgu. Helsinku pašvaldībā šāda sistēma tika ieviesta 2018. gadā, izveidojot septiņus apkaimju un trīs uzņēmējdarbības koordinātoru amatus. Viens no Helsinku apkaimju koordinātoriem P. Saloranta intervijā norāda, ka pašvaldībai bija svarīgi sadzirdēt arī apkaimju iedzīvotāju balsi, palīdzēt iesaistīties pašvaldības dzīvē iedzīvotājiem, kuri ir ārpus apkaimju biedrībām. Lielāku daļu apkaimju koordinātoru laika aizņem darbs ar iedzīvotājiem apkaimē, lai mudinātu domāt par to, kādi uzlabojumi būtu nepieciešami attiecīgajā teritorijā, kā arī lai palīdzētu iedzīvotājiem sagatavot savas idejas

pieteikumu²⁸. Tieši šo līdzdalības budžeta posmu – palīdzību izstrādāt ideju un sagatavot pieteikumu – P. Saloranta intervijā uzsvēra kā vienu no svarīgākajiem, jo tas palīdz apgūt daudzas prasmes, kā arī izprast pašvaldības darbu²⁹.

3.3. Līdzdalības budžets

Sabiedrības iespēja lemt par pašvaldības budžeta daļas izlietojumu ir viens no populārākajiem iedzīvotāju iesaistes veidiem daudzviet pasaulē, jo iedzīvotājiem ir iespēja pašiem tieši ietekmēt pašvaldības lēmumus. Šim līdzdalības veidam ir arī citi netieši ieguvumi, piemēram, iedzīvotāji attīsta sadarbības spējas vietējās kopienās, uzņemas lielāku atbildību par savu apkaimi un tās attīstību, labāk iepazīst pašvaldības darbību, lēmumu pieņemšanas procesu un izaicinājumus.

Rīga ir pirmā pašvaldība Latvijā, kas jau trešo gadu kā iedzīvotāju iesaistes metodi īsteno līdzdalības budžetu. Pirmo izmēģinājuma projektu "Rīgas pilsētas apkaimju attīstības projektu īstenošanas konkurss" īstenoja 2019. gadā, izveidojot tam atsevišķu balsošanas platformu "balso.riga.lv". Pēdējos divus gadus to dēvē par "Rīgas pilsētas līdzdalīgās budžetēšanas projektu īstenošanas konkursu", un katru gadu tiek pilnveidots tā nolikums. Nozīmīgas pozitīvas izmaiņas šis iedzīvotāju iesaistes instruments piedzīvoja 2021. gadā, kad pavērās iespēju iedzīvotājiem pašiem iesniegt iniciatīvas, jo divos pirmajos gados šādas tiesības bija tikai pašvaldības teritorijā reģistrētām nevalstiskajām organizācijām, biedrībām vai nodibinājumiem, kas pārstāv Rīgas pilsētas apkaimju intereses. 2021. gadā šādas tiesības ir arī fiziskām personām, kas sasniegušas 16 gadu vecumu³⁰. Tāpat samazināts arī vienai projekta idejai pieejamais maksimālais izmaksu apjoms no 100 000 EUR pirmajos divos gados uz 50 000 EUR 2021. gadā.

27 Fokusgrupa ar apkaimju koordinātoriem: Villiamu Vroblevski, Daigu Mežali, Gaidi Balodi, Mariju Krasovsku, kā arī Apkaimju iedzīvotāju centra pārstāvi Ilonu Stalīdzāni 2021. gada 10. augustā.

28 Helsinku pašvaldība līdzdalības budžeta konkursam piešķīrusi apzīmējumu "Mana pilsēta" (somu val. – OmaStadi), kas iedzīvotājiem ir vieglāk saprotams.

29 Intervija ar Helsinku pašvaldības apkaimju koordinātoru P. Salorantu 2021. gada 16. septembrī.

30 Rīgas pilsētas līdzdalības budžeta projektu ideju īstenošanas konkursa nolikums nosaka, ka projekta pieteikumu daļai līdzdalības budžeta konkursā var iesniegt Rīgas pilsētā dzīvesvietu deklarējušas fiziskas personas no 16 gadu vecuma; nevalstiskās organizācijas, kuru juridiskā adrese ir reģistrēta Rīgas pilsētā. Nolikums pieejams šeit: https://balso.riga.lv/sites/default/files/2021-05/LB_Konkursa_nolikums.pdf [pēdējo reizi skatīts 17.09.2021.]

Līdzdalības budžeta idejas pamatā ir ne vien iedzīvotāju iespēja tieši ietekmēt pašvaldības lēmumus, bet arī salīdzinoši īsā laikā panākt iedzīvotāju ideju īstenošanu, proti, ka iedzīvotāju idejas savas apkaimes uzlabošanā sniedz drīzu rezultātu un motivē iedzīvotājus būt aktīviem arī turpmāk. Šajā ziņā Rīgas pašvaldībā vēl nav izdevies sasniegt labu projektu īstenošanas tempu, jo kopš šīs iedzīvotāju iesaistes metodes ieviešanas ir īstenoti jeb nodoti ekspluatācijā vien divi projekti, bet pārējo ieviešana ir aizkavējusies dažādos projekta ieviešanas posmos (skatīt 7. tabulu).

Aptaujas dati liecina, ka rīdzinieki ir nepietiekami informēti par līdzdalības budžeta konkursu, proti, 67% aptaujāto Rīgas iedzīvotāju par līdzdalības budžeta konkursu neko nezina. Par to ir ļoti labi informēti ir vien tikai 1,2% aptaujāto. Ne tik labi, tomēr informēti ir 10% aptaujāto Rīgas iedzīvotāju, bet pārējie aptaujātie atzīst, ka tikai zina par tāda esamību un neko vairāk. Salīdzinoši vislabāk informētie ir iedzīvotāju vecumā no 35 līdz 45 gadiem, kur aptuveni 15% ir ļoti labi informēti vai kopumā izprot, kas tas ir, bet mazāk informētās iedzīvotāju grupa ir jaunākā paaudze jeb respondenti vecumā no 18 līdz 24 gadiem, kur tikai 3% vismaz aptuveni zina, kas ir līdzdalības budžeta konkurss. Par šādu iespēju labāk ir informēti respondenti, kuru sarunvaloda ģimenē ir latviešu valoda, arī Latvijas Republikas pilsoņi (12%) ir uz pusi labāk informēti nekā nepilsoņi (6%). Atšķiras arī informētības līmenis priekšpilsētās: informētākie iedzīvotāji ir Kurzemes priekšpilsētā,

Centra rajonā un Zemgales priekšpilsētā (16% ir ļoti labi vai ļoti labi informēti) un Ziemeļu rajonā (15% ir ļoti labi vai ļoti labi informēti), vismazāk informēti ir Vidzemes priekšpilsētas (6%) un Latgales priekšpilsētas (7%) iedzīvotāji.

Priekšlikumi uzlabojumiem līdzdalības budžeta īstenošanā

- Līdzdalības budžeta atpazīstamība un informēšana par to.** Dati liecina, ka par līdzdalības budžeta konkursu ir informēta salīdzinoši neliela daļa iedzīvotāju, tādēļ būtu jāveic pārdomāta informēšanas kampaņa, lai arvien vairāk iedzīvotājus uzrunātu iesaistīties un izmantot šo instrumentu. Lai to izdarītu, ir svarīgi analizēt iedzīvotāju zināšanas par to un aptvert dažādas iedzīvotāju grupas. To darot, būtu lietderīgi domāt par to, kā vienkāršoti apzīmēt šo iesaistes iespēju, jo "līdzdalības budžets" nav saprotams jēdziens cilvēkiem, kuri īpaši neseko pašvaldības informācijai. Piemēram, Helsinku pašvaldība līdzdalības budžeta procesu nodēvējusi par "Mana pilsēta" (*OmaStadi*), izmantojot to kā zīmolu un balsošanas platformas nosaukumu <https://omastadi.hel.fi/>. Rīgā izmantotajai balsošanas platformai "balso.riga.lv" šajā ziņā ir līdzīgs potenciāls.

7. tabula. Līdzdalības budžeta ieviešana Rīgā

	2019	2020	2021
Pieteikto projektu skaits	34	24	41
Nevalstisko organizāciju – iesniedzēju skaits	19	20	16
Privātpersonu iesniegto projektu skaits*	-	-	18
Balsošanai nodoto projektu skaits	14	15	22**
Atbalstīto projektu skaits balsojumā	5	6	Notiek balsošana
Pabeigto projektu skaits (nodots ekspluatācijā uz 2021. gada 17. septembri)	2	0	-

Avots: autoru apkopojums no līdzdalības budžeta projektu konkursa vietnes www.balso.riga.lv.

*Privātpersonām tiesības iesniegt idejas ir kopš 2021. gada.

** No 22 balsošanai nodotiem projektiem 13 ir nodoti balsošanai pilnā apmērā, bet 9 – balsošanai daļējā apmērā. Tas nozīmē, ka projektu nav iespējams īstenot tādā apjomā, kādā tas iesniegts, taču projektu ir iespējams īstenot, atsakoties no atsevišķiem elementiem.

2. Lai līdzdalības instrumentam būtu arvien plašāka ietekme, regulāri **jāizvērtē tā īstenošanas gaita** – sākot no nosacījumiem, atbalstu iniciatīvu izstrādāšanā, beidzot ar ieviešanu – projektu īstenošanu. Par to atbildīga ir nesen izveidotā pašvaldības

institūcija – Apkaimju iedzīvotāju centrs. Svarīgi, ka tas katru gadu veic šādu izvērtējumu un to apspriež arī ar iesaistītajām pusēm – Memoranda īstenošanas padomi un citiem, paverot plašākas iespējas attīstīt šo instrumentu.

